

ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป
80 ปาง วัดกระทุมเสือปลา

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ข ระดับปริญญาโท

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ
พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ข ระดับปริญญาโท
ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2560
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ARTHISTORY FOR UPPER SECONDARY STUDENTS CASED STUDY OF 80
POSTURES OF BUDDHA IMAGE MUSEUM WATKRATHUMSUEAPLA

A Master's Report Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (ART HISTORY)
Department of Art History
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2017
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา
โดย	วสันต์ เลื่องลือ
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผนก ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ดร. สีโรตม์ ภินันท์รัชต์ธร)

57107317 : ประวัติศาสตร์ศิลปะ แผน ข ระดับปริญญาโทบัณฑิต

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์ศิลปะ, นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย, พิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง, วัดกระท่อมเสือปลา

นาย วสันต์ เลื่องลือ: ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
กรณีศึกษาพิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระท่อมเสือปลา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดประสงค์หลัก 2 อย่างคือ เพื่อสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจจากการจัดอบรมเชิงเชิงปฏิบัติการ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นกลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนราชดำริ จำนวน 35 คน โดยใช้วิธีการเลือกสุ่มอย่างง่าย และศึกษาคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย พร้อมทั้งวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรมที่มาความสำคัญของพิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระท่อมเสือปลา.

ผลการศึกษา ประเด็นแรกพบว่า กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบก่อนอบรมโดยสอบผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้จำนวน 2 คน แต่หลังจากผ่านการอบรม สามารถทำแบบทดสอบผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้จำนวน 33 คน ถือว่าผ่านเกณฑ์อยู่ในระดับดีมาก และผลจากแบบสอบถามประสิทธิภาพและความพึงพอใจพบว่าภาพรวมทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือระดับดีมาก บรรลุวัตถุประสงค์ ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ สามารถคิด วิเคราะห์ จดจำ เปรียบเทียบ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ สำหรับเผยแพร่ต่อไปได้ ประเด็นที่สองพบว่า พิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระท่อมเสือปลา ถือเป็นตัวอย่างงานศิลปะร่วมสมัยสำหรับการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในปัจจุบัน โดยมีคตินิยมจากศิลปะสุโขทัยและอยุธยาเป็นแบบแผนสำคัญ ซึ่งรูปแบบงานศิลปกรรม ผู้วิจัยนำแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จนพัฒนากลายเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญทางพุทธศิลป์ในชุมชนได้.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ขอเสนอแนะคือ โรงเรียนควรเห็นความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยมุ่งพัฒนาครูผู้สอนและบรรจุในหลักสูตรให้เป็นวิชาสำคัญในโรงเรียน สำหรับพิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระท่อมเสือปลา ควรจัดตั้งศูนย์ข้อมูลให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย เพื่อสร้างความแปลกใหม่ น่าสนใจแก่ผู้เยี่ยมชม โดยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและภาคประชาชน เกิดจิตสำนึกร่วมกันดูแลรักษาและเห็นคุณค่าอย่างแท้จริง.

57107317 : Major (ART HISTORY)

Keyword : ART HISTORY, UPPER SECONDARY STUDENTS, 80 POSTURES OF BUDDHA IMAGE MUSEUM, WATKRATHUMSUEAPLA

MR. WASAN LUEANGLUE : ARTHISTORY FOR UPPER SECONDARY STUDENTS
CASED STUDY OF 80 POSTURES OF BUDDHA IMAGE MUSEUM WATKRATHUMSUEAPLA
THESIS ADVISOR : RUNGROJ THAMRUNGRAENG

The purposes of this study were to explore the efficacy and satisfaction of workshops for uppersecondarystudents basedon the concept of ArtHistory.The samples were 35students of the uppersecondarystudents in Rajadamr iSchool from the simple random sampling. And to study fineart, background and the important of 80postures of Buddha image museum,WatKrathumSueaPla. And postures of Buddha image in Thailand.

The results of the firststudy was the samples has to complete the test before the workshop and there are 2students.But after the workshop there are 33students Which means that the passing rate is at a verygood level. The samples learn about art history,remember and compare Thai art patterns for further publication. The result of the secondstudy found that 80postures of Buddha image museum,WatKrathumSueaPla was a good example of contemporary arts for creating the image oft he Buddha in the presentday.The art and these image so the Buddha were inspired by the patterns and ideology used in SukhothaiandAyutthaya. The researcher use these fineart in a way that benefit others,learning center of Buddhist art in the community.

This study suggests,that the school should be able to recognize and be aware of the important of art history. This would further improve the teachers, and they will be expected to add in the curriculum as an important subject in the school. Using the theme of multimedia, the 80 postures of Buddha image museum, WatKrathumSueaPla should build an information center of arthistory to create a novelty, and attract the visitors. All parties involved, both public and private, should work together to build and shape their morals to truly care and appreciate others.

กิตติกรรมประกาศ

งานค้นคว้าอิสระในครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี โดยความกรุณาของคณาจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอกราบขอบพระคุณ ท่านอาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง ที่ได้เมตตากรุณาเป็นอย่างสูง สำหรับให้คำปรึกษา ชี้แนะ ตรวจสอบแก้ไข ตลอดจนผลักดันให้ผู้วิจัยถือเป็นแบบอย่างสำคัญ ในการนำแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาใช้ศึกษางานศิลปกรรมไทย และเป็นแนวทางเผยแพร่เพื่อสร้างวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและผู้คนทั่วไปที่สนใจ สามารถเข้าใจงานพุทธศิลป์ไทยได้อย่างถูกต้อง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม และศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ที่สร้างแรงบันดาลใจสำหรับการสืบค้นข้อมูลหลักฐานงานศิลปกรรม อีกทั้งผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง คณะสงฆ์เจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา คณะครูกลุ่มสาระสังคมศึกษาฯ จากโรงเรียนราชดำริ และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่ได้ให้คำปรึกษาและเอื้อเฟื้อสนับสนุนด้านเวลา สถานที่ เพื่อจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับกลุ่มตัวอย่าง จนทำให้งานค้นคว้าอิสระในครั้งนี้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

สุดท้ายนี้ผู้วิจัย ขอกราบระลึกถึงพระคุณของบูรพาจารย์ ที่ได้สั่งสมความรู้เพื่อถ่ายทอดส่งต่อ แก่ลูกหลานบรรพชนไทย คุณพ่อสุพจน์ เลื่องลือ คุณแม่ลาวรรณ เลื่องลือ และนางสาวกมลชนก สิงห์คำ ผู้เป็นบุคคลสำคัญที่สุด สำหรับกำลังใจเมื่อเผชิญหน้ากับอุปสรรคปัญหาต่างๆ ในการทำงานและการดำเนินชีวิต ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าความดีงามจนเกิดประโยชน์ต่างๆ ในการศึกษาครั้งนี้ จะทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเล็งเห็นถึงความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ มาใช้ขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาไทยเพื่อประโยชน์ที่ดีสำหรับผู้เรียนและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติสืบไป

วสันต์ เลื่องลือ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญรูปภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	4
สมมติฐานของการศึกษา.....	4
ขอบเขตและขั้นตอนของการศึกษา.....	4
วิธีการศึกษา.....	6
แหล่งข้อมูล.....	6
อุปกรณ์ที่ใช้ในการค้นคว้า.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
นิยามศัพท์.....	7
บทที่ 2 ความสำคัญของประวัติศาสตร์ศิลปะกับพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง.....	9
ประวัติความเป็นมาและข้อมูลทั่วไปของวัดกระทุ่มเสือปลา.....	9
แนวคิดการสร้างพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง.....	12
การศึกษาพระพุทธรูปในมุมมองด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ.....	14
คตินิยมการสร้างพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์.....	20

ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับพระพุทธรูปปางต่างๆ	24
รูปแบบศิลปกรรมพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ...	32
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	37
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	38
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	38
ขั้นตอนการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ.....	39
การเก็บรวบรวมข้อมูล	41
การวิเคราะห์ข้อมูล	42
บทที่ 4 บทวิเคราะห์	43
รูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง.....	43
ประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ	51
การออกแบบกิจกรรม.....	51
วิเคราะห์แบบทดสอบ.....	53
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	63
สรุปผลการศึกษา.....	63
ข้อเสนอแนะ	68
รายการอ้างอิง	70
ภาคผนวก.....	72
ภาคผนวก ก	73
ภาคผนวก ข	75
ภาคผนวก ค	84
ประวัติผู้เขียน.....	100

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 พระพุทธรูปปางต่างๆตามพระมติของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก.....	26
ตารางที่ 2 เอกสารสำคัญที่รวบรวมพระพุทธรูปปางต่างๆ.....	27
ตารางที่ 3 รายชื่อพระพุทธรูปปางต่างๆที่พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา.....	31
ตารางที่ 4 สรุปผลแบบทดสอบก่อนเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ.....	53
ตารางที่ 5 สรุปผลแบบสังเกตพฤติกรรมระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ.....	54
ตารางที่ 6 สรุปผลแบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ.....	57
ตารางที่ 7 สรุปแบบสอบถามประสิทธิภาพและความพึงพอใจ.....	58

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 วิหารเทพประทานพร	9
ภาพที่ 2 ศาลเจ้าพ่อเสือ	10
ภาพที่ 3 รูปปั้นพระเกจิอาจารย์ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้ง	10
ภาพที่ 4 อุโบสถวัดกระทุ่มเสือปลา	11
ภาพที่ 5 ภายนอกพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง.....	12
ภาพที่ 6 บรรยากาศภายในพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง	13
ภาพที่ 7 พระพุทธเสถียรมุนี วัดสุทัศน์เทพวรารามฯ.....	21
ภาพที่ 8 พระนรินทร์ราย หอพระสุราลัยพิมาน พระบรมมหาราชวัง.....	22
ภาพที่ 9 พระคันธารราษฎร์.....	23
ภาพที่ 10 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส.....	25
ภาพที่ 11 ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล	33
ภาพที่ 12 พระพุทธรูปปางปลงสังขาร พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง	45
ภาพที่ 14 รูปแบบการจัดวางพระพุทธรูปปางต่างๆภายในพิพิธภัณฑ์.....	46
ภาพที่ 15 ปางพญาโปรดชมพู่ดี พระประธานภายในพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง	48
ภาพที่ 16 เปรียบเทียบรูปแบบงานศิลปกรรมพระพุทธรูปปางทรงสุบิน	49
ภาพที่ 17 พระครูโสภณพิหารกิจ เจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา	50
ภาพที่ 18 บรรยากาศอบรมบรรยายให้ความรู้ในช่วงเช้า.....	52
ภาพที่ 19 กลุ่มตัวอย่างร่วมกันทำงานในกิจกรรมภาคปฏิบัติ	53
ภาพที่ 20 กลุ่มตัวอย่างศึกษารูปแบบลักษณะพระพุทธรูป	55
ภาพที่ 21 ผู้วิจัยแนะนำให้คำปรึกษาสำหรับกลุ่มตัวอย่าง	55
ภาพที่ 22 เสร็จสิ้นกิจกรรมเรียนรู้ที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง	56

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการศึกษางานศิลปกรรมของไทย ไม่ได้มีเฉพาะเพียงหลักสูตรการเรียนการสอนภายในโรงเรียนเท่านั้น แต่ในปัจจุบันแนวทางจัดการศึกษา ตามแหล่งเรียนรู้ที่เป็นพิพิธภัณฑ์ภายในชุมชน ถือเป็นตัวอย่างขับเคลื่อนสำคัญให้แก่ผู้เรียนและประชาชนทั่วไป เพราะเป็นสถานที่เข้าใจในคุณค่าและทัศนคติได้อย่างกว้างขวาง โดยกระตุ้นผู้เรียนจากการสัมผัสวัตถุจริงได้ ส่งเสริมจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดพัฒนาการทุกระดับตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ ทำให้มีความรักในถิ่นฐาน รักวัฒนธรรมตน จนนำมาสู่จิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์เผยแพร่อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้ในระยะยาว

สำหรับความหลากหลายทางพุทธศิลป์ ในส่วนของพระพุทธรูปปางต่างๆ บทบาทหน้าที่ยังคงรับรู้จากประสบการณ์เดิมคือ เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อให้เห็นถึงรูปสมมติของพระพุทธรูปเจ้าในพุทธประวัติ สร้างความเชื่อให้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ครอบงำแก่การเคารพบูชา แต่สภาพในปัจจุบัน การศึกษาพระพุทธรูป ต้องให้ความสำคัญกับเรื่องแนวคิดทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เพราะองค์ความรู้ด้านนี้ถูกวางรากฐานอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดกระบวนการค้นคว้างานวิจัยประเด็นใหม่ๆ ได้ อย่างเช่น ข้อมูลทางด้านคตินิยมความเชื่อที่มีผลต่ออิทธิพลหรือแรงบันดาลใจในงานศิลปกรรม สังเกตได้จาก การศึกษารูปแบบลักษณะ(ปาง,อิริยาบถ,มุทรา) วัสดุเทคนิคเชิงช่าง ความงามทางสุนทรียภาพ ฯลฯ ซึ่งความรู้ดังกล่าว น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อทำให้เกิดจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์เผยแพร่ได้อย่างถูกต้อง มากกว่าเน้นในเรื่องสร้างทัศนคติ ความศักดิ์สิทธิ์หรืออิทธิฤทธิ์ต่างๆ ของพระพุทธรูปเพียงอย่างเดียว¹

ประวัติศาสตร์ศิลปะ จะทำให้เรามองเห็นและเข้าใจถึงสภาพความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ว่าเป็นอย่างไร มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากแหล่งเรียนรู้อื่นหรือไม่ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงต่อไปได้ในอนาคต ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับหลักฐานหรือมุมมองใหม่ๆ ที่ไม่ยึดติดอยู่กับรูปแบบเดิมที่ได้สั่งสมมา

---

¹ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบพัฒนาการและความเชื่อของคนไทย, (กรุงเทพฯ: สมาพันธ์, 2556), 506 .

สำหรับแนวทางจัดการศึกษาความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะในปัจจุบัน โดยเฉพาะโรงเรียนตามระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังถือว่าไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าใดนัก สาเหตุส่วนหนึ่งอาจเกิดจากผู้เรียนขาดความคิด จินตนาการ หรือแรงจูงใจในการศึกษา อีกทั้งทางครูผู้สอนที่จะถ่ายทอดความรู้ด้านนี้ยังมีอยู่น้อยมาก ดังนั้นแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์ จึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมสำคัญ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งสำหรับการพัฒนาเผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา

งานวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งความสำคัญไปที่ประเด็นหลัก 2 อย่างคือ เพื่อศึกษาความคิดเห็นการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย สำหรับวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรม ที่มาความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง และเพื่อสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจต่อการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ตั้งอยู่ที่วัดกระทุ่มเสือปลา ชุมชนเขตประเวศ กรุงเทพมหานคร โดยเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 ซึ่งในขณะนั้นพระครูอมรรตธรรมนิวิทย์อดีตท่านเจ้าอาวาสมีความตั้งใจที่จะสร้างสิ่งที่เป็นอนุสรณ์ควรค่าแก่การเคารพบูชาให้แก่คนในชุมชน แต่พอเมื่อสร้างพระพุทธรูปไปได้จำนวน 7 ปางท่านพระครูอมรรตธรรมนิวิทย์ก็ได้มรณภาพไปก่อน ต่อมาท่านเจ้าอาวาสคนปัจจุบันคือ พระครูโสภณพิหารกิจได้มาสานต่อและหล่อพระพุทธรูปให้แล้วเสร็จจำนวน 80 ปางตามที่อดีตท่านเจ้าอาวาสได้ตั้งใจไว้แต่แรก คือในปีพ.ศ. 2557 และบูรณะเพิ่มเติมเรื่อยมา จนมีความสวยงามเป็นที่น่าเคารพเลื่อมใสดังเช่นในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์สำคัญอย่างหนึ่งของการสร้างพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ก็เพื่อต้องการให้คนทั่วไป โดยเฉพาะกับผู้เรียนที่เป็นนักเรียน นักศึกษา ได้มาเรียนรู้เรื่องราวพุทธประวัติจากงานศิลปกรรม คือพระพุทธรูปทั้ง 80 ปาง อันหมายถึงพระจริยวัตรของพระพุทธเจ้า² ตั้งแต่เหตุการณ์สำคัญต่างๆ ตัวอย่างเช่น เป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต ประสูติ ออกบรพพา ตรัสรู้ ปฐมเทศนา จนกระทั่งถึงปรินิพพาน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเผยแพร่ต่อไปในอนาคตได้

รูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ถือเป็นตัวอย่างการสร้างสรรคศิลปกรรมไทยร่วมสมัยที่น่าสนใจ คือ จัดแสดงพระพุทธรูปศิลปะรัตนโกสินทร์ในพุทธศตวรรษที่ 26 ซึ่งอาจมีอิทธิพลแฝงเร้นจากคตินิยมในอดีต สิ่งคล้อยจากสภาพแวดล้อมสังคมวัฒนธรรม และผู้นำภายในชุมชนเป็นตัวกำหนดหรือไม่อย่างไร โดยภายในพิพิธภัณฑ์มีการจัดทิศทางของแสง ที่แสดงเรื่องราวพุทธประวัติ ผ่านลักษณะพระพุทธรูปทองเหลืองสำริด 80 ปาง บนแผ่นผ้าสีเหลี่ยมผืนผ้า ซึ่ง

²เทพพร มังธานี, พุทธประวัติฉบับพระพุทธรูป 80 ปาง, (กรุงเทพฯ: ธรรมศาลา, 2558), 5-6 .

เกือบทั้งหมดจะเป็นแบบศิลปะสุโขทัยในกลุ่มหมวดใหญ่ ที่มีฐานสิงห์ตามแบบแผนศิลปะอยุธยาเป็นส่วนประกอบ พร้อมกับคำบรรยายเรื่องราวในพุทธประวัติทุกปาง ส่วนแนวคิดแรงบันดาลใจของช่างผู้ออกแบบลักษณะพระพุทธรูปยังถือเป็นปัญหา และจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยครั้งนี้ด้วย

สภาพในปัจจุบันของพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา สะท้อนความสำคัญ เพราะเกิดจากแรงผลักดันของภาครัฐในปี พ.ศ. 2558 ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมได้จัดทำโครงการแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ถูกคัดเลือกเป็น 1 ใน 60 พิพิธภัณฑสถานจากทั่วประเทศ มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อส่งเสริม สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชนให้มีศักยภาพ สามารถเป็นศูนย์กลางสำหรับคนในชุมชนและประชาชนทั่วไป ให้ได้ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ งานศิลปกรรม และที่สำคัญเพื่อสืบสานมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไปได้

อีกทั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เกิดจากการสร้างบุญกิริยาวัตถุเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา แต่แฝงเร้นพลังความศรัทธา ควบคู่กับสุนทรียภาพในงานศิลปกรรม จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ สะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรม รสนิยมของผู้คนที่หลากหลาย จึงเรียกได้ว่าเป็นสื่อทางศิลปะที่เข้าถึงประชาชน ไปพร้อมกับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้คนได้เป็นอย่างดี

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการและพยายามจะทำให้พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดี กับพบปัญหาการศึกษารูปแบบงานศิลปกรรม ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของประวัติศาสตร์ศิลปะในการมีส่วนร่วม เพื่อก่อให้เกิดแรงบันดาลใจสำหรับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ด้วยแนวคิดวิธีการ และกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม ไปพร้อมกับเสริมสร้างรากฐานคุณธรรมจริยธรรม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มผู้เรียน ให้ได้สร้างจิตสำนึกร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ จนสามารถเป็นผู้นำเผยแพร่ความรู้ และทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรมภายในชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่างๆได้ ซึ่งจะทำให้พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลาแห่งนี้ กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย และวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรม ที่มาและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา
2. เพื่อสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจต่อการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

สมมติฐานของการศึกษา

1. ประวัติศาสตร์ศิลปะ มีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงรูปแบบงานศิลปกรรมทางด้านพุทธศิลป์เกี่ยวกับพระพุทธรูปปางต่างๆในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี
2. การสร้างพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางพุทธศาสนาแก่ชุมชนและบริเวณใกล้เคียง สะท้อนให้เห็นถึงการใช้งานศิลปกรรมควบคู่ไปกับความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ในพุทธประวัติ กลายเป็นความโดดเด่น น่าสนใจ
3. รูปแบบงานศิลปกรรมพระพุทธรูป 80 ปาง น่าจะได้รับแบบแผนแนวคิดมาจากศิลปะพระพุทธรูปหมวดใหญ่สมัยสุโขทัย เพราะสภาพแวดล้อมทางสังคม ผู้นำชุมชน รวมทั้งแหล่งเรียนรู้อื่นๆบริเวณใกล้เคียงนิยมสร้างเป็นจำนวนมาก

ขอบเขตและขั้นตอนของการศึกษา

1. ขอบเขตของการศึกษา
ศึกษาคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย สำหรับวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรม ที่มาและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง รวมทั้งแหล่งเรียนรู้อื่นๆภายในวัดกระทุ่มเสือปลา และศึกษาเปรียบเทียบพระพุทธรูปปางต่างๆ บริเวณพระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม

กำหนดแนวทางจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เพื่อสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจกลุ่มของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 35 คน สำหรับจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 วัดกระทุ่มเสือปลา ตามระยะเวลาที่กำหนด

2. ขั้นตอนการศึกษา

2.1 การตรวจสอบเอกสาร

2.2 ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ในด้านรูปแบบงานศิลปกรรม โดยสัมพันธ์กับพัฒนาการแต่ละสมัยในประเทศไทย

2.3 ค้นคว้าแนวคิดวิธีการจัดการประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย

2.4 ศึกษาข้อมูลที่เป็นพิพิธภัณฑ์ ตามแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ในชุมชน โดยศึกษาระบบบริหารจัดการสำหรับเปรียบเทียบข้อแตกต่าง จุดเด่นจุดด้อย เพื่อนำมาแก้ไขหรือพัฒนาต่อไป

2.5 ค้นคว้าข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 วัดกระทุ่มเสือปลา พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประเวศ แหล่งเรียนรู้อื่นๆ เช่น พระพุทธรูปปางต่างๆ ระเบียบองค์พระปฐมเจดีย์ ฯลฯ

2.6 ค้นคว้าข้อมูลเอกสารเพื่อจัดทำคู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการที่ประกอบไปด้วยเนื้อหา แบบทดสอบ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ศิลปะและลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ ในประเทศไทยโดยคำนึงถึงความเข้าใจพื้นฐานกลุ่มตัวอย่าง

2.7 กำหนดขอบเขตเนื้อหาเพื่อสร้างเครื่องมือและแนวทางจัดการเรียนรู้ที่จะจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ สำหรับกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ประกอบไปด้วย การบรรยายให้ความรู้ กิจกรรมภาคปฏิบัติ แบบสังเกต แบบสอบถาม เวลาและสถานที่ ฯลฯ

2.8 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม

3. นำแบบคู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการ แบบทดสอบกลุ่มตัวอย่าง รูปแบบกิจกรรมภาคปฏิบัติ ฯลฯ ไปหาค่าความเชื่อมั่นและความยากง่าย โดยปรึกษาผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ครูผู้มีประสบการณ์สอนในสถานศึกษา และพระสงฆ์ที่ดูแลพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

4. ปรับปรุงคู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการ แบบทดสอบกลุ่มตัวอย่าง รูปแบบกิจกรรมภาคปฏิบัติ ฯลฯ ตามคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาประสิทธิภาพและความพึงพอใจ

5. นำผลการทดลองมาวิเคราะห์เพื่อหาประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างจากการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ

6. วิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรม ที่มาและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา

7. สรุปผลการวิเคราะห์ เป็นรายงานแบบพรรณนา มีภาพและตารางประกอบ

วิธีการศึกษา

ศึกษาแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ สำหรับกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย และลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย สอบถามตามความสนใจ และประเมินพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเป็นรายบุคคล คือนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย(ม.4-6) ที่มีอายุตั้งแต่ 16-18 ปี ตามระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษาเขต 2 เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 35 คน

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ข้อมูลทางเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ ผลงานวิจัย ฯลฯ อาทิเช่น
  - แหล่งเรียนรู้ในชุมชน บันทึกประจำวันของวัด โรงเรียน
  - ห้องสมุดตามมหาวิทยาลัยต่างๆ
  - อินเทอร์เน็ต
2. ข้อมูลภาคสนาม ได้แก่
  - สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ พระและเจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา ผู้นำและคนภายในชุมชนเขตประเวศ คณะครูและนักเรียนจากสถานศึกษาบริเวณใกล้เคียง
  - พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง และพื้นที่โดยรอบภายในวัดกระทุ่มเสือปลา แหล่งเรียนรู้อื่นๆภายในชุมชนเขตประเวศ
    - สสำรวจสอบถาม เพื่อหากกลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) จากโรงเรียนราชดำริ
    - เปรียบเทียบรูปแบบงานศิลปกรรม คือ พระพุทธรูปปางต่างๆบริเวณระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม

อุปกรณ์ที่ใช้ในการค้นคว้า

1. อุปกรณ์การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางเอกสาร ได้แก่
  - 1.1 กระดาษ เครื่องเขียน อุปกรณ์บันทึกด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ และดิจิทัล
  - 1.2 เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมออกแบบงานศิลปะ
2. อุปกรณ์ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่
  - 2.1 อุปกรณ์บันทึกเสียง
  - 2.2 อุปกรณ์บันทึกภาพ
  - 2.3 แบบบันทึกการสังเกต การสัมภาษณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถเข้าใจถึงคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย และเข้าใจถึงรูปแบบงานศิลปกรรม ที่มาและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลาได้
2. สามารถสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายให้อยู่ในเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ ระดับดีมากได้
3. สามารถสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ต่อการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้งานศิลปกรรมอื่นๆในชุมชนได้

นิยามศัพท์

ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา โดยกำหนดหลักสูตรมาตรฐานการเรียนรู้ สำหรับพัฒนาผู้เรียนทุกคน ทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถจัดการศึกษาทุกรูปแบบทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ในการศึกษาครั้งนี้คือนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) หรือช่วงชั้นที่ 4 ที่มีอายุตั้งแต่ 16-18 ปี โดยหลักสูตรการศึกษาสำหรับผู้เรียนระดับชั้นนี้ มุ่งเน้นไปที่เพิ่มพูนความรู้ความสามารถและทักษะเฉพาะด้าน ปลูกฝังความรู้วิทยาการเทคโนโลยีด้านต่างๆ ให้เกิดการคิดริเริ่ม นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ เพื่อสามารถเป็นผู้นำและให้บริการชุมชนได้

กลุ่มตัวอย่าง หมายถึง นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย(ม.4-6) จากโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 2 เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร จำนวน 35 คน วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างคือ การสุ่มอย่างง่าย และสอบถามตามความสนใจเป็นรายบุคคล จากกลุ่มนักเรียนที่เป็นแผนวิทย์และแผนศิลป์ โดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเบื้องต้น และหลักสูตรการเรียนการสอนภายในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ศิลปะ รูปแบบลักษณะการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย ฯลฯ

ประวัติศาสตร์ศิลปะ หมายถึง การศึกษางานศิลปกรรมในอดีตตามแง่มุมต่างๆเพื่อให้รู้ถึงเรื่องราวความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม คตินิยมหรือความเชื่อทางศาสนา สะท้อนวิถีชีวิตของมนุษย์ผู้สร้างงานศิลปะ ให้เกิดคุณค่าและความงามเป็นอย่างไรในการศึกษาครั้งนี้ คือ แนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับ คติการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย และรูปแบบงานศิลปกรรม ที่มาและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา

พระพุทธรูปปางต่างๆ หมายถึง งานประติมากรรมที่เป็นสิ่งสมมติหรือรูปสัญลักษณ์ แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพุทธประวัติ ซึ่งปางต่างๆของพระพุทธรูปจะมีจำนวนไม่แน่นอนแล้วแต่คตินิยมของช่างท้องถิ่นนั้นๆ โดยลักษณะการแสดงออกของแต่ละปางจะมีอิริยาบถต่างๆทั้งนั่ง นอน ยืน เดิน ไปพร้อมกับมูทรา คือแสดงความหมายด้วยมือ คำว่าปาง คือการบอกเวลาสถานที่ หรือมีเหตุการณ์สำคัญใดเกิดขึ้นในพุทธประวัติ ส่วนพระพุทธรูปจะสร้างขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ เช่น หิน ไม้ หล่อด้วยโลหะ ปั้นด้วยดินเผา ฯลฯ ในการศึกษาครั้งนี้คือ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปทองเหลืองสำริดทั้ง 80 ปาง ที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา

แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ไปจนกระทั่งแหล่งหรือที่สร้าง ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆในชุมชน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนหาความรู้ด้วยตนเองได้ ตามรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย จนกลายเป็นสถานที่สืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกร่วมกัน ในการศึกษาครั้งนี้คือ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง และพื้นที่โดยรอบบริเวณวัดกระทุ่มเสือปลา เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร

บทที่ 2

ความสำคัญของประวัติศาสตร์ศิลปะกับพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

ประวัติความเป็นมาและข้อมูลทั่วไปของวัดกระทุ่มเสือปลา

วัดกระทุ่มเสือปลาตั้งอยู่บนถนนอ่อนนุช ซอย 67 ริมคลองประเวศบุรีรมย์ฝั่งใต้ สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2345 ไม่ปรากฏนามของผู้สร้าง มีเพียงหลักฐานกล่าวไว้ว่า ขุนประเวศนารักษ์หรือเจ้าแก้วเขียว ชาวจีนที่อพยพเข้ามาและได้เข้ารับราชการ พร้อมกับนางสิ้น กิตติโกวิท ผู้เป็นภรรยา ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ เมื่อปีพ.ศ. 2417 ซึ่งเหตุที่เรียกกันว่า วัดกระทุ่มเสือปลานั้น มีที่มาจากในสมัยก่อนพื้นที่โดยรอบวัดมีต้นกระทุ่มขึ้นอยู่มากมาย และมีเสือปลาอาศัยอยู่ชุกชุม ชาวบ้านในละแวกนั้นจึงเรียกชื่อวัดตามสภาพแวดล้อมที่ปรากฏ

ภาพที่ 1 วิหารเทพประทานพร

ปัจจุบันวัดกระทุ่มเสือปลา มีพระครูโสภณพิหารกิจ เป็นเจ้าอาวาสรูปที่ 10 โดยภายในวัดมีสิ่งที่น่าสนใจอยู่มากมาย เช่น มีอุโบสถเก่าแก่อายุมากกว่าหนึ่งร้อยปี วิหารเทพประทานพร ที่ภายในมีงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธนิยามหายานอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมฝาผนัง แบบศิลปะจีน ประติมากรรมทำจตุโลกบาล พระโพธิสัตว์เทพเจ้าต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 2 ศาลเจ้าพ่อเสือ

ศาลเจ้าพ่อเสือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่วัดกระทุ่มเสือปลา ตามตำนานสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นก่อนปีพ.ศ. 2460 เชื่อกันว่าแต่เดิมเป็นเพียงศาลเพียงตาเล็กๆ เป็นเจ้าที่อยู่ภายในวัดมานานหลายร้อยปี ต่อมาได้มีผู้จิตศรัทธาสร้างศาลรวมทั้งองค์เจ้าพ่อเสือถวาย ปัจจุบันภายในศาลมีงานจิตรกรรมที่เป็นภาพวาดเสือโคร่งอย่างสวยงาม แสดงเห็นถึงความสามารถของช่างในท้องถิ่น

ภาพที่ 3 รูปปั้นพระเกจิอาจารย์ พิพิธภัณฑฯ หุ่นขี้ผึ้ง

พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้ง ประดิษฐานรูปปั้นพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย อาทิ เช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังษี หลวงพ่อฤๅษีลิงดำ หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ฯลฯ บริเวณใกล้เคียงกันยังมีพิพิธภัณฑ์ที่สำคัญอีกแห่ง และเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ที่นำเสนอเรื่องราวในพุทธประวัติผ่านรูปแบบงานศิลปกรรมได้อย่างงดงาม นับว่าพิพิธภัณฑ์ทั้งสองแห่งถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทางพุทธศาสนาภายในชุมชนประเวศ จนทำให้วัดกระท่อมเสือปลาได้รับการบันทึกเป็นสถานที่ที่เรียกว่าอันซีนบางกอกของกรุงเทพฯ และกลายเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้จนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 4 อุโบสถวัดกระท่อมเสือปลา

บทบาทของวัดกระท่อมเสือปลากับความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน ถือว่าเป็นศูนย์รวมที่พึงทางจิตใจ เพราะเป็นสถานที่ประกอบศาสนากิจหรือเทศกาลวันสำคัญต่างๆทางพุทธศาสนา ส่วนด้านการศึกษา คือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 ทางวัดกระท่อมเสือปลา มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม เปิดสอนนักธรรมชั้นต่างๆ รวมทั้งทางวัดยังบริจาคที่ดิน เพื่อสร้างโรงเรียนให้แก่คนในชุม ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานครฯ นอกจากนั้นบริเวณด้านหลังของวัดที่ติดกับคลองประเวศบุรีรมย์ ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางระบบนิเวศให้แก่ผู้คนทั่วไปที่สนใจ คือ เป็นอุทยานปลานับว่าเป็นประโยชน์นอกเหนือจากใช้เป็นสถานที่พักผ่อนและทำบุญให้ทานอีกด้วย

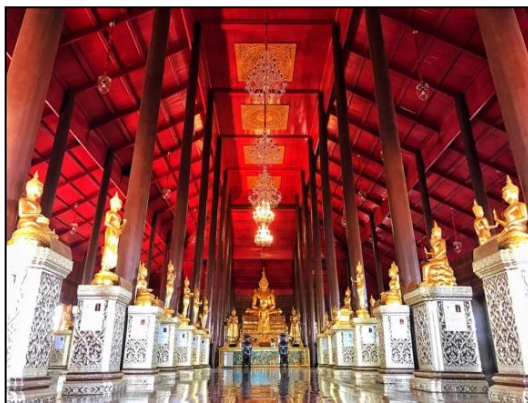
แนวคิดการสร้างพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

แต่เดิมอาคารหลังนี้เป็นศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 2495 ซึ่งตัวอาคารเป็นอาคารไม้ขนาดใหญ่ มีฟาไล (โถงต่อจากเรือนเดิม) โดยรอบสองชั้น ขนาดกว้าง 16.5 เมตร ยาว 28 เมตร เสาเป็นไม้มะค่า ฝาทำจากไม้สักทอง ภายหลังได้ทำการบูรณะศาลาการเปรียญแห่งนี้ใหม่ ทำเป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างเป็นอาคารคอนกรีต และยกตัวอาคารไม้เดิมมาสร้างเสริมไว้ที่ชั้นสอง

ภาพที่ 5 ภายนอกพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

แนวคิดการสร้างพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 ซึ่งในขณะนั้นพระครูอมรธรรมนิวิทย์ (ถิ่น อมโร) อดีตท่านเจ้าอาวาส มีความตั้งใจที่จะสร้างสิ่งที่เป็นอนุสรณ์ ควรค่าแก่การเคารพบูชาให้แก่คนในชุมชน และเป็นช่วงเดียวกันที่ท่านพระครูอมรธรรมนิวิทย์มีอายุครบ 80 ปี ทางลูกศิษย์และผู้นำในชุมชน ได้ปรึกษาหารือจนสรุปได้ข้อตกลงร่วมกัน คือจะสร้างพระพุทธรูปจำนวน 80 ปาง เพื่อฉลองครบรอบวันเกิด อีกทั้งถวายเป็นพุทธบูชาสืบต่องานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาให้มั่นคง แต่เมื่อสร้างพระพุทธรูปไปได้จำนวน 7 ปาง ท่านพระครูอมรธรรมนิวิทย์ก็ได้มรณภาพไปก่อน ต่อมาท่านเจ้าอาวาสคนปัจจุบัน คือพระครูโสภณพิหารกิจได้หล่อพระพุทธรูปให้แล้วเสร็จตามที่อดีตท่านเจ้าอาวาสได้ตั้งใจไว้แต่แรก คือในปีพ.ศ. 2557 และบูรณะเพิ่มเติมเรื่อยมาจนมีความสวยงามเป็นที่น่าเคารพเลื่อมใสดังเช่นในปัจจุบัน

ภาพที่ 6 บรรยากาศภายในพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังเกิดจากแนวคิดที่จะทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนประเวศ และบริเวณใกล้เคียง มีการวางแผนบริหารจัดการ อาทิเช่น แรงผลักดันของภาครัฐจากทางกระทรวง วัฒนธรรม มีพันธกิจที่จะส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมทั้งส่วนราชการและ ประชาชนทั่วไป เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ด้วยความตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญดังกล่าวจึงได้จัดทำโครงการแหล่งเรียนรู้ ทางวัฒนธรรมของชุมชนขึ้น เนื่องในโอกาสเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรม ราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา 2 เมษายน 2558 โดยพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ถูกคัดเลือกเป็น 1 ใน 60 แหล่งเรียนรู้สำคัญในท้องถิ่นจากทั่วประเทศ³ หรือโครงการอบรมในเชิงส่งเสริมการท่องเที่ยว สำหรับเด็กนักเรียน ที่เรียกว่า มัคคุเทศน์จิ๋ว เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และที่สำคัญเพื่อ ปลุกฝังสร้างจิตสำนึกเยาวชนให้เห็นคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดความหวงแหนและรักษาไว้ ให้ชุมชน

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงปัญหาสำคัญของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา โดยเฉพาะในส่วนที่ต้องเผยแพร่ความรู้เรื่องรูปแบบงานศิลปกรรม ดังนั้นควรจะมี ข้อเสนอแนะเพื่อบริหารจัดการและสร้างความเข้าใจให้ถูกต้อง ยกตัวอย่างเช่น ศึกษารูปแบบงาน ศิลปกรรมโดยนำแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นต้น

³ พระครูสมุห์จุมพล โชติปาโล(คำเซ่ง), ศึกษาพุทธประวัติของพุทธปฏิมากร 80 ปาง ใน พิพิธภัณฑ์วัดกระทุ่มเสือปลา, (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), 76-77 .

การศึกษาพระพุทธรูปในมุมมองด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ

ความเชื่อ ที่มาและความหมาย

ในปัจจุบันความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่สร้างพระพุทธรูปยังมีอยู่อย่างมากมาย ส่วนใหญ่มีคติที่สืบต่อมาจากสมัยโบราณ คือ การทำบุญเพื่อสืบทอดศาสนา อูทิสส่วนบุญส่วนกุศลและขอพรตามที่ผู้สร้างปรารถนา ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปในแต่ละยุคสมัยของไทย พบว่ามีความเชื่อที่คล้ายกันแต่ก็มีบางยุคที่เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือการเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามา แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ความเชื่อหลัก คือสร้างเพื่อเป็นสิริมงคลถึงพระพุทธเจ้า กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองแก่การสักการบูชาและเป็นเครื่องเตือนใจให้รำลึกถึงพุทธองค์ที่ทรงสั่งสอนให้เราเห็นทุกข์ ให้เราเห็นเหตุแห่งทุกข์และให้เราหลุดพ้นจากทุกข์นั้นได้

ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูป มีนักวิชาการ เอกสารและงานวิจัยต่างๆ ได้ให้ข้อมูลไว้อย่างมากมาย ยกตัวอย่างเช่น เป็นการสื่อให้เห็นถึงรูปสมมติของพระพุทธเจ้าในอิริยาบถต่างๆ ที่สร้างขึ้นตามความเชื่อในพุทธประวัติ คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 6 ชนชาติซีเรียน ซึ่งเดิมที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ทางภาคกลางของทวีปเอเชีย ได้อพยพเข้ามาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย และได้ตั้งราชวงศ์กษัตริย์ขึ้น โดยมีพระเจ้ากนิษกะเป็นกษัตริย์ พระองค์ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาหายาน และได้สร้างพระพุทธรูปในลักษณะที่เป็นมนุษย์ให้เกิดขึ้น โดยช่างกรีก-โรมัน⁴ ตามลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการที่ปรากฏในคัมภีร์มหาปุริชลักษณะ ประกอบกับนำเรื่องราวทางพุทธประวัติ จาริตประเพณีของอินเดีย เพื่อให้คนรู้จักพระพุทธรูปโดยง่าย สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดกษัตริย์กับช่างท้องถิ่นว่าควรจะทำอย่างไรให้แปลกกว่ารูปแบบอื่นๆ ใครเห็นให้รู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปพระพุทธเจ้า และจะต้องให้งามขอบใจคนทั้งหลาย เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา⁵

มีนักวิชาการบางท่านได้เสนอความคิดเห็น เกี่ยวกับสร้างพระพุทธรูปแรกเริ่มในอินเดีย คือ ในราวพุทธศตวรรษที่ 3-6 ช่วงศิลปะอินเดียโบราณ ได้เกิดภาพเล่าเรื่องทางพุทธศาสนา โดยยุคนั้นภาพแทนพระพุทธเจ้าเป็นเพียงสัญลักษณ์ เช่น สถูป บัลลังก์เปล้า เสาไฟ เป็นต้น จนกระทั่งภาพแทนพระพุทธเจ้าในลักษณะพระพุทธรูปปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกคือ ศิลปะอินเดียสมัยที่ 2 หรือราวพุทธศตวรรษที่ 6-10 ตรงกับสมัยศิลปะคันธาระ ศิลปะมถุราและศิลปะอมราวดี ตามลำดับ ซึ่งคติการสร้างพระพุทธรูปของอินเดียได้พัฒนาจนถึงขีดสุดในราวพุทธศตวรรษที่ 9-13 หรือศิลปะอินเดียสมัยที่ 3 ที่มีตัวอย่างสำคัญในยุคนี้นี้คือ ศิลปะคุปตะ ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพระพุทธรูปงดงามที่สุดตามหลักสุนทรียภาพ แต่หลังจากนั้นในพุทธศตวรรษที่ 12-18 หรือศิลปะอินเดียสมัยที่ 4

⁴หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ศิลปะกับประเทศไทยใกล้เคียงอินเดียฯ, พิมพ์ครั้งที่ 5, (นนทบุรี: มติชนปากเกร็ด, 2549), 6-7 .

⁵สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพรหมมุนี, ตำนานพุทธเจดีย์, (กรุงเทพฯ: รุ่งวัฒนา, 2513), 59-61 .

ความเชื่อทางพุทธศาสนาได้เชื่อมความนิยมลงในอินเดีย ทำให้การสร้างพระพุทธรูปมีน้อยลงและพบเพียงบางพื้นที่ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ช่วงเวลาดังกล่าวยังคงนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในศิลปะปาละตอนปลายและศิลปะกัศมีร์อยู่⁶

สำหรับพระพุทธรูปในดินแดนไทย กล่าวได้ว่าเป็นโบราณวัตถุที่พบมากที่สุด เพราะตั้งแต่พุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามา คือเมื่อประมาณ 1,000 กว่าปี จากที่แรกสร้างในอินเดีย ด้วยระยะเวลาและสถานที่ ย่อมมีตัวแปรเปลี่ยนมากมายทำให้ความคิดการสร้างพระพุทธรูปผิดแผกแตกต่างกันไปจากเดิม⁷ โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ ที่มีการสร้างพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังให้ความสำคัญกับแนวคิดดั้งเดิมอย่างเช่น เรื่องราวทางพุทธประวัติ ลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ

คตินิยมการสร้างพระพุทธรูป ส่วนหนึ่งคงมีความเชื่อจากพระพุทธรูปที่กล่าวว่า พระธรรมและพระวินัยเป็นตัวแทนองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อถึงสมัยที่มีการสร้าง ได้มีผู้นำพระธรรมคำสอนบรรจุลงในพระพุทธรูป หรือจารึกลงในพระพิมพ์ จนเกิดความเชื่อว่า พระไตรปิฎกอันประกอบด้วยคำสอน 84,000 พระธรรมขันธ์ คือพระพุทธรูป 84,000 พระองค์ พระไตรปิฎกมีตัวอักษรมากมายเกินจะนับ การจดจารหนึ่งตัวเท่ากับสร้างพระพุทธรูปหนึ่งองค์ การสร้างพระพุทธรูปจึงมีจำนวนมากมายับไม่ถ้วน⁸

การสร้างพระพุทธรูป จึงสื่อให้เห็นถึงการเป็นตัวแทน เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรูป และบอกเล่าพุทธประวัติเพื่อน้อมนำคำสอนของพุทธศาสนาเข้าสู่จิตใจได้อีกหนทางหนึ่ง ไปพร้อมกับสุนทรียภาพในงานศิลปกรรม เพราะนับตั้งแต่ในอินเดียจนถึงดินแดนไทย ลักษณะพระพุทธรูปสะท้อนแนวคิดเชิงช่างที่ต้องการถ่ายทอดเรื่องราวพุทธประวัติควบคู่ไปกับหลักธรรมคำสอน ภายใต้อิทธิพลทางสังคมหรือแรงบันดาลใจของช่างแต่ละยุคสมัย เพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง เอื้อประโยชน์ต่อการประกอบพิธีกรรมให้แก่พุทธศาสนิกชน ดังนั้นพระพุทธรูปจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นงานพุทธศิลป์สำคัญที่ควรบูชาให้เกิดอุดมมงคลสืบต่อจนถึงปัจจุบัน

⁶ เศษฐ์ ดึงสัญชสี, พระพุทธรูปอินเดีย, (กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2554), 17-31 .

⁷ ไชศรี แสงอรุณ, พระพุทธรูปปางต่างๆในสยามประเทศ:ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่มหากิเษภกรรมถึงมหาปรินิพพาน, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2553), 10-11 .

⁸ พระยาปริยัติธรรมธาดา, ตำนานพระแก้วมรกตฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2504), 218 .

รูปแบบสัญลักษณ์ของพระพุทธรูป

การดูลักษณะพระพุทธรูปโดยทั่วไปมีอยู่ 3 ระดับคือ

1. ดูแต่เพียงวัสดุที่ทำและพระอิริยาบถหรือที่เรียกว่าปาง จัดว่าเป็นการดูอย่างธรรมดาที่สายตาจะช่วยให้เห็นได้
2. ดูในส่วนที่แตกต่างตั้งแต่พระเกศา พระพักตร์ ตลอดไปจนถึงฐานเป็นการดูให้ลึกซึ้งอีกขั้นหนึ่ง
3. ดูถึงที่มาหรืออิทธิพลที่แฝงอยู่ในองค์พระพุทธรูปตลอดจนความเคลื่อนไหวในรูปแบบงานศิลปกรรม ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ โบราณคดี ประวัติความเป็นมา ซึ่งถือเป็นการดูโดยศึกษาขั้นสูงอย่างแท้จริง⁹

การศึกษารูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ จำเป็นจะต้องอธิบายความสำคัญ 3 อย่างที่ควรรู้ คือ มุทรา อิริยาบถ และปาง เพื่อเรียนรู้เรื่องราวทางพุทธประวัติในงานศิลปกรรม และเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนหรือบุคคลทั่วไปได้เข้าใจอย่างถูกต้อง ดังนี้คือ

มุทรา

คือ ลักษณะของพระพุทธรูปที่แสดงความหมายด้วยมือในท่วงท่าต่างๆ คำว่ามุทรา นอกจากจะใช้กับงานพุทธศิลป์ ยังใช้กับทำนานาฏศิลป์ของอินเดียสำหรับการรำร่ายอีกด้วย¹⁰ นอกจากนี้ พระพุทธรูปในอินเดียยังนิยมสร้างมุทราสำคัญหลักๆอยู่ 6 แบบด้วยกันคือ อภัยมุทรา (ประธานอภัย) วรทมุทรา (ประธานพร) ธยานมุทรา (สมาธิ) ภูมิสถาปนามุทรา (มารวิชัย) วิตรรกมุทรา (แสดงธรรม) ธรรมจักรมุทรา (ปฐมเทศนา)¹¹ นับได้ว่าเป็นแบบแผนสำคัญที่ส่งต่อไปยังดินแดนอื่นๆในเวลาต่อมา

อิริยาบถ

คือ ลักษณะพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นจากโครงสร้างพื้นฐานของมนุษย์ ตามความแตกต่างทางเชื้อชาติวัฒนธรรม แต่โดยรวมมีอยู่ 4 อย่างคือ นั่ง นอน ยืน เดิน ทั้งนี้การแสดงอิริยาบถของพระพุทธรูป ช่างบางกลุ่มอาจใช้ความรู้ทางนาฏศิลป์เป็นส่วนประกอบการจัดท่าทางให้มีลักษณะบิดเอี้ยวพระเศียร พระวรกาย และส่วนล่าง เพื่อช่วยให้ความหมายหรือเรื่องราวเหตุการณ์ทางพุทธประวัติเห็นชัดเจนขึ้น

⁹ เศรษฐมณฑร์ กาญจนกุล, พระพุทธเจ้าปางต่างๆ, (กรุงเทพฯ: วีพรีนธ์, 2550), 16 .

¹⁰ ไชศรี แสงอรุณ, เรื่องเดียวกัน, 10 .

¹¹ เขษรั ดึงสัญชลิ, เรื่องเดียวกัน, 60 .

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเทวรูปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จะมีลักษณะบางอย่างที่คล้ายกัน แต่ส่วนที่แตกต่างออกไปคือ การแสดงอิริยาบถของพระพุทธรูปมักจะอยู่ในท่านั่ง ส่วนเทวรูปโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีลักษณะเป็นท่าเคลื่อนไหว¹²

ปาง

คือการบอกเวลา เมื่อนำมาใช้เป็นรูปแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะกลายเป็นพระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่งหมายความว่า เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่งของพระพุทธรูป ขณะที่เดินทางไป ณ สถานที่ใด หรือมีเหตุการณ์ใดขึ้น ขณะที่ทรงมีสภาวะเป็นมนุษย์¹³

ถึงแม้รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปจะรวบรวมเป็นตำราหรือหลักเกณฑ์ไว้อย่างมากมาย แต่ลักษณะพระพุทธรูปจะบ่งบอกความเป็นอิสระของช่าง ไม่ใช่หลักเกณฑ์ตายตัว ช่างแต่ละคนจะสามารถแสดงผลงานตามความรู้สึกได้อย่างเต็มที่ ถ่ายทอดอารมณ์ภายในจิตใจหรือปรากฏตามความเป็นจริงให้มากที่สุด เช่น เรื่องของร่างกายที่แตกต่างกันในแต่ละชนชาติ ช่างก็จะสร้างพระพุทธรูปให้สัมพันธ์กับอิริยาบถที่มีอยู่จริงของคนในสังคมนั้นๆ ด้วยเช่นกัน

สำหรับในไทย ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การสร้างพระพุทธรูปเกิดจากความศรัทธา เพื่ออุทิศถวายเป็นพุทธบูชา ผู้สร้างได้พยายามหาสิ่งที่ดีที่สุด ร่วมกันสร้างด้วยความศรัทธาและสามัคคี ซึ่งช่างในแต่ละยุคสมัยต่างได้รับแรงบันดาลใจทั้งจากคตินิยมในอดีต สภาพแวดล้อมทางสังคม หรือผู้นำในชุมชน ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดสำคัญเรื่องลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการอย่างในอินเดีย ยังคงสืบทอดส่งต่อเหมือนเดิม ส่วนเรื่องความงามในงานศิลปกรรมแตกต่างกัน ก็เพราะทักษะฝีมือช่างตามแต่ละยุคสมัย แต่ละท้องถิ่นจะเป็นตัวกำหนดคุณค่าออกมา

การสร้างพระพุทธรูป ตามลักษณะมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ

พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้ามีพระวรกายที่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาสามัญ กล่าวคือ ทรงปริบูรณ์ด้วยมหาบุรุษ 32 ประการ โดยสามารถสรุปลักษณะบางอย่างได้ดังนี้คือ

1. พระบาทประดิษฐานเป็นอันดีพื้นฝ่าพระบาทมีลายจักร ต่อมาได้มีการเพิ่มเติมว่ามีลายมงคล 108 ประการบนพื้นฝ่าพระบาทด้วยสันพระบาทยาวสมส่วน
2. พระองคูลี (นิ้ว) ยาวสมส่วน
3. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
4. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจตาข่าย ต่อมาได้เพิ่มนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ ยกเว้นพระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) และนิ้วพระบาททั้งห้าเสมอและชิดกันไว้ด้วย
5. พระบาทเหมือนสังข์คว่ำ

¹²จิต บัวบุศย์, สกulptural-พระพุทธรูปในประเทศไทยมรดกวัฒนธรรมไทย, (พระนคร: โรงพิมพ์ศาสนา, 2507), 40-47 .

¹³ไซศรี แสงอรุณ, เรื่องเดียวกัน, 11 .

6. พระชงฆ์ (หน้าแข้ง) รี เรียว ดุจแข้งเนื้อทราย
7. ขณะยืน ทรงเอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบได้ถึงพระชานุ (เข่า)
8. พระคุษะ (อวัยวะเพศ) ซ่อนอยู่ในฝัก
9. พระฉวี (ผิวกาย) เปล่งปลั่งดุจทองคำ
10. พระฉวีละเอียด ละอองธุลีไม้อาจติดตั้งที่พระวรกายได้
11. พระโลมา (ขน) เกิดขึ้นขุมขนละ 1 เส้น
12. พระโลมามีปลายกลับขึ้นข้างบน มีสีเหมือนดอกอัญชัน เวียนเป็นทักษิณาวรรต
13. พระกายตรงเหมือนกายพรหม
14. พระมังสะ (เนื้อ) เต็มในที่ 7 แห่ง
15. กิ่งพระกายท่อนบนเหมือนกิ่งกายท่อนหน้าของราชสีห์
16. พระปฤษฎางค์ (หลัง) เต็มเรียบไม่เป็นร่อง
17. ปริมาณพระวรกายดุจปริมาณทลแห่งต้นไทร เมื่อกางพระกรออกทั้งสองข้าง ความยาวหนึ่งวาของ พระองค์เท่ากับความสูงของพระองค์
18. ลำพระคอ (คอ) กลมเท่ากัน
19. ปลายเส้นประสาทสำหรับนำรสอาหารได้อย่างดี
20. พระหนุ (คา) ดุจคางราชสีห์
21. พระทนต์ (ฟัน) 40 ซี่
22. พระทนต์เรียบเสมอกัน
23. พระทนต์ไม่ห่าง
24. พระทาสฐะ (เขี้ยว) ขาวงาม
25. พระชีวหา (ลิ้น) ใหญ่
26. พระสุรเสียงเหมือนเสียงพรหมและนกกการเวก
27. พระเนตร (ตา) ดำสนิท
28. พระปฐุมะ (ขนตา) งอนดุจขนตาโค
29. พระอุณาโลม (ขนระหว่างคิ้ว) มีสีขาวอ่อนเปรียบดังปุยนุ่น
30. พระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ (กระบังหน้า) ในคัมภีร์ชั้นหลังได้อธิบายเพิ่มเติมข้อนี้ว่า ประกอบด้วยลักษณะ 2 ประการ อย่างแรก พระมังสะนูนเหนือพระนลาฏ (หน้าผาก) อย่างที่สอง คือพระเศียรกลมและนูนขึ้นที่เบื้องบนคล้ายต่อมนั้น ซึ่งก็คือ พระอุษณิชะ

นอกจากลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ ยังมีเรื่องอนุพยัญชนะหรือลักษณะ 80 ประการ อย่างเช่นมี พระกรรณ(หู)ยาว พระขนง(คิ้ว) โกงดุดคั่นธนู พระเกศา(ผม) เวียนเป็น ทักษิณาวรรต หรือพระรัศมีโชติช่วงเหนือพระเศียร ฯลฯ มักได้รับการกล่าวถึง ไปพร้อมๆกันกับ ฉัพพรรณรังสี ซึ่งคือรัศมีที่แผ่ออกจากพระวรกายกว้าง 1 วา ประกอบด้วยสี 6 สี ได้แก่ เขียว เหลือง แดง ขาว หงสบาท (แดงเรื่อหรือแสด) และสีแก้วผลึก

ทั้งมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ อนุพยัญชนะ 80 ประการ และฉัพพรรณรังสี เป็นสิ่ง สำคัญที่คัมภีร์บรรยายไว้เสมอ เมื่อพรรณนาถึงพระพุทธรูปหรือการสร้างพระพุทธรูป¹⁴

การสร้างพระพุทธรูปตามลักษณะดังกล่าวถือเป็นกฎเกณฑ์สำคัญที่ช่างผู้สร้างจะต้อง คำนึงถึงเสมอ แต่ด้วยข้อจำกัดในด้านวัสดุและกรรมวิธีบางอย่างจึงส่งผลให้ไม่สามารถถ่ายทอด ลักษณะบางประการออกมาได้อย่างเช่น ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม พระฉวีละเอียดยังทำให้ ละอองธุลีไม่อาจติดต้องที่พระวรกายได้ พระอุณาโลมอ่อนดั่งปุยนุ่น อีกทั้งเรื่องความเหมาะสมและสง่า งามก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระพุทธรูปถ่ายทอดออกมาไม่ได้ เช่น พระทนต์เรียบเสมอไม่ห่างกัน หากจะทำในลักษณะอ้าพระโอษฐ์จะเป็นท่าทางที่ไม่เหมาะสมและไม่สง่างาม นอกจากนี้ลักษณะ บางอย่างที่เป็นนามธรรม เช่น ปลายเส้นประสาทสำหรับนำรสอาหารได้อย่างดี พระสุรเสียงเหมือน เสียงพรหมและนกลการเวก ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาได้เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ กำหนดลักษณะพระพุทธรูป จะเป็นไปตามการแปลคัมภีร์ ฝีมือช่าง ตลอดจนทัศนคติทางด้านความงาม แต่ละยุคสมัยแต่ละสกุลช่างถ่ายทอดออกมา แตกต่างกันไป แต่ที่มักพบได้เสมอคือ พระรัศมี พระ อุษณิษะ ขมวดพระเกศาเวียนขวา พระขนงโกงดุดคั่นธนู พระกรรณยาว พระมิ่งสะเต็ม นิ้วพระบาท ยาวเสมอกัน เป็นต้น¹⁵

ดังนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า พระพุทธรูปจึงเป็นสัญลักษณ์ให้คนในสังคมมีเครื่องยึด เหนี่ยวทางจิตใจ เป็นแรงจูงใจให้เกิดความศรัทธา พัฒนาต่อมาจนมีรูปแบบเฉพาะ มีชื่อเรียกแตกต่างกันมากมาย ตามแรงบันดาลใจของช่างหรือกฎเกณฑ์ที่ปรากฏไว้ในคัมภีร์มหาปุริสลักษณะ จนทำให้เกิดความนิยมกลายเป็นสัญลักษณ์เพื่อกราบไหว้บูชา มีเรื่องชื่อเสียง ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ พุทธ พาณิชย์เข้ามาเกี่ยวข้อง พระพุทธรูปจากที่เคยเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า จึงมีความเป็นคนมาก ขึ้น มีความรัก เกิดความเป็นจริง สามารถลดบันดาลให้เกิดผลดีผลเสียต่อมนุษย์ได้ในสภาวะที่สังคม ต้องการที่พึ่งทางจิตใจอย่างมากในปัจจุบัน

¹⁴พระครูสมุห์จุมพล โชติปาโล (คำเซ่ง),เรื่องเดียวกัน, 16- 44 .

¹⁵รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, พระพุทธรูปภูมิศาสตร์, (กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, 2553), 39-40 .

คตินิยมการสร้างพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์

สมัยรัตนโกสินทร์ในช่วงรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 2 นั้น การสร้างพระพุทธรูปยังมีอยู่น้อยมาก เนื่องจากว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการสร้างบ้านแปงเมือง ส่วนใหญ่จะเป็นการบูรณะซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดที่มีอยู่เดิมเป็นหลัก หรือจะเป็นการอัญเชิญพระพุทธรูปมาจากหัวเมืองต่างๆ โดยเฉพาะจากสุโขทัยและอยุธยาลงมายังกรุงเทพฯ จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ที่บ้านเมืองเริ่มเข้าสู่ภาวะสงบเริ่มมีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ จึงมีการสถาปนาและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเป็นจำนวนมาก โดยในยุคนี้เกิดแนวความคิดการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆขึ้นมาใหม่เป็นจำนวนมาก กลายเป็นรูปแบบใหม่และแบบแผนหลักของสมัยรัตนโกสินทร์อย่างแท้จริงทำให้มีประเพณีการสร้างสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน¹⁶

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 3

สมัยรัชกาลที่ 3 นอกจากจะสร้างงานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก ยังพบว่ามีคตินิยมสร้างพระพุทธรูปสำคัญๆ ขึ้นมาที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย เพราะพระองค์ทรงมีความสนใจเป็นการส่วนตัวและยังทรงสนับสนุนให้ผู้อื่นสร้าง ดังจะเห็นได้จากหลักฐานตามแหล่งพื้นที่ต่างๆที่มีอยู่มากมาย ประกอบกับในสมัยนี้มีการค้นพบแหล่งทองแดงที่บ้านจันทน์ที่นครราชสีมา จึงเป็นประโยชน์ต่อการสร้างปางพระพุทธรูปจำนวนมาก กลายเป็นจุดเริ่มต้นทางความคิด เกิดคตินิยมความเชื่อและพัฒนา มาจนถึงปัจจุบัน

รัชกาลที่ 3 ทรงสนพระทัยรื้อฟื้นการศึกษาพุทธประวัติเป็นการส่วนพระองค์ จึงมีการสร้างพระพุทธรูปพร้อมองค์ประกอบต่างๆตามเรื่องราวขึ้น ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมสำคัญที่แต่งในสมัยนี้คือ ปฐมสมโพธิกถา และ หนังสือภาพพระพุทธรูปที่เป็นภาพวาดด้วยดินสอขาวในสมุดไทยดำ (สมุดข่อย) ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความนิยมจนนำมาสู่การเผยแพร่พุทธศาสนาอย่างเด่นชัด

¹⁶ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบพัฒนาการและความเชื่อของคนไทย, (กรุงเทพฯ: สมาพันธ์, 2556), 506-508 .

ภาพที่ 7 พระพุทธเสฏฐมุนี วัดสุทัศนเทพวรารามฯ

ความนิยมสร้างพระพุทธรูปอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 3 ทำให้เกิดพระพุทธรูปที่เป็นลักษณะเฉพาะของสมัยนี้ คือ รูปแบบเปลวพระรัศมีเป็นอุณาโลมคล้ายเลขเก้าไทย นิยมครองจีวรแบบลายดอก กำเนิดพระพุทธรูปแบบหน้าแป้ง (เคลือบสีลงบนโลหะ)ซึ่งได้รับวิทยาการมาจากศิลปะจีน¹⁷ และการทำพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวเสมอกัน พระวรกายเพรียวบาง พระพักตร์ค่อนข้างกลมกึ่งรูปไข่ ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว พระขนงโก่ง เส้นขอบเปลือกพระเนตร พระขนงป้ายเป็นแผ่น เช่นเดียวกับพระพุทธรูปอยุธยาตอนปลาย พระเนตรเปิดและมองตรง พระนาสิกค่อนข้างเล็กและโด่ง พระโอษฐ์เล็ก ทรงแยมพระโอษฐ์เล็กน้อย เส้นพระโอษฐ์อ่อนโค้งเล็กน้อยจนเกือบเป็นเส้นตรง หรือบางครั้งเรียกว่า คล้ายเรือ ลักษณะโดยรวมทั้งหมดจึงมีลักษณะเป็นอย่างหุ่นหรือคล้ายกับตัวละคร

มีข้อสังเกตจากนักวิชาการถึงลักษณะพิเศษพระพุทธรูปในสมัยนี้ ว่ามีความแตกต่างจากแบบแผนประเพณีเดิม 2 ประการคือ ประการแรก เป็นการประดิษฐ์ปางต่างๆที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เพื่อให้สอดคล้องกับพุทธประวัติในแต่ละตอน จำนวนถึง 37 หรือ 40 ปาง ประการที่สอง การแสดงอิริยาบถต่างๆหลายตอนมีอิริยาบถเหมือนจริง เช่นการเบือนพระพักตร์ และขำเลียงพระเนตร ตัวอย่างพระพุทธรูปอย่างเช่น ปางนาควาโลกที่แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดแบบสมจริงที่เกิดขึ้นแล้วในสมัยรัชกาลที่ 3¹⁸

¹⁷ สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์, พระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ: ตะวันออก, 2540), 107 .

¹⁸ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เรื่องเดียวกัน, 516-539 .

การสร้างพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ 4

เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในทุกๆด้านโดยเฉพาะอิทธิพลทางการเมืองของมหาอำนาจตะวันตก โดยมีข้อสังเกตคือ รูปแบบพระพุทธรูป วัด เจดีย์ หรือแม้แต่งานประดับตกแต่ง จะมีความแตกต่างจากในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นแบบพระราชานิยมอย่างจีนที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมาก แต่มาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด คือนำกลับไปใช้แบบประเพณีนิยมที่มีมาแต่เดิม

ภาพที่ 8 พระนิรันตราย หอพระสุราลัยพิมาน พระบรมมหาราชวัง

การสร้างพระพุทธรูปก็เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกันคือ เดิมทีสมัยรัชกาลที่ 3 พระพักตร์ของพระพุทธรูปมีลักษณะอย่างหุ่นแลดูอ่อนเยาว์ นิยมสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ แต่มาถึงในรัชกาลที่ 4 ไม่ปรากฏแล้ว พระพุทธรูปส่วนใหญ่มีขนาดเล็กมาก และมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญคือนิยมการสร้างคติที่สมจริงตามแนวคิดที่มาจากตะวันตก เช่น ครองจีวรที่เป็นริ้วแบบเหมือนจริง การสร้างพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ 4 ไม่มีอุษณีษะหรือเกตุมาลา ซึ่งลักษณะดังกล่าวนับว่าเป็นต้นแบบที่ทำให้เกิดลักษณะทางพุทธศิลป์ครั้งสำคัญและถือเป็นแบบพระราชานิยมของรัชกาลที่ 4¹⁹

¹⁹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เรื่องเดียวกัน, 556 .

การสร้างพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ 5

ถือได้ว่าเป็นช่วงหนึ่งหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางด้านงานศิลปกรรม คือมีการรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างแท้จริง โดยที่การสร้างพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ 5 สามารถแบ่งรูปแบบและแนวความคิดในการสร้างได้เป็น 5 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 สร้างตามแบบพระราชานิยมของรัชกาลที่ 4 เป็นงานสืบเนื่อง คือสร้างพระพุทธรูปกึ่งสมจริงที่มีการครองจีวรเป็นริ้วแบบธรรมชาติและไม่มีอุษณีษะ

กลุ่มที่ 2 สร้างขึ้นเพื่อการพระราชกุศลอุทิศถวายเป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่สร้างตามคตินิยมที่มีมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 1 และยังมีความนิยมอย่างมาในรัชกาลที่ 3 คือการสร้างพระพุทธรูปแบบเครื่องต้นอย่างพระมหากัณฑ์พรดี

ภาพที่ 9 พระคันธารราษฎร์

กลุ่มที่ 3 พระพุทธรูปที่สร้างใหม่ตามแนวคิดเหมือนจริง เช่น สร้างพระคันธารราษฎร์หรือปางขอฝนศิลปะอินเดียตามแนวคิดการสร้างรูปเคารพในศิลปะกรีก-โรมัน สังกะสีได้จากการครองจีวรที่เป็นริ้วแบบธรรมชาติ ลักษณะพระพักตร์มีการเกล้าพระเกศาเป็นมวย มีการแสดงสีหน้าได้เหมือนคนจริง รวมทั้งทำย่นทั้งหมดถือเป็นตัวอย่างสำคัญของแนวคิดความสมจริง

กลุ่มที่ 4 การสร้างพระพุทธรูปจำลอง คือเป็นการจำลองแบบพระพุทธรูปสำคัญมาสร้างโดยเฉพาะ แสดงให้เห็นถึงพระราชประสงค์อย่างเช่น พระพุทธชินราชจำลอง

กลุ่มที่ 5 พระพุทธรูปที่ทำเลียนแบบศิลปะแต่มีแนวคิดรูปแบบใหม่สอดแทรก ถือได้ว่าเป็นการสร้างสรรคอย่างใหม่ในสมัยนี้ มีการตกแต่งลักษณะพระพุทธรูปตามแบบที่ผู้สร้างประสงค์ แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดแบบตะวันตกที่อยู่ในรูปของการจัดแสดงเพื่อให้ประชาชนได้เข้าชม²⁰

²⁰ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เรื่องเดียวกัน, 514-572 .

การสร้างพระพุทธรูปในศิลปะร่วมสมัย (ตั้งแต่พ.ศ. 2475 – ปัจจุบัน)

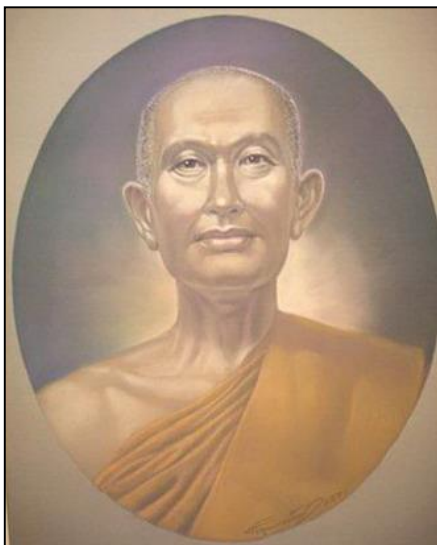
ออกแบบการสร้างพระพุทธรูปตามแบบศิลปะสมัยต่างๆ หรือเกิดแนวคิดรวบรวมก่อสร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปให้มีขนาดและสัดส่วนใกล้เคียงกันให้เข้าอยู่ในชุดเดียวกัน ตัวอย่างสำคัญอย่างเช่น วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจากขนาดของพระพุทธรูป รวมทั้งวัสดุสาริตและฝีมือช่าง พระพุทธรูปเกือบทั้งหมดน่าจะออกแบบไว้ในคราวเดียวกัน ที่ส่วนใหญ่ฐานพระพุทธรูปจะมีปี พ.ศ. จารึกชื่อผู้ศรัทธาในการสร้างและผู้ทูลศรัทธาไว้ด้วย²¹

ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับพระพุทธรูปปางต่างๆ

การสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ มีแนวคิดสำคัญคือ สื่อให้เห็นถึงพระจริยวัตรอันงดงามของพระพุทธองค์ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงมูทราหรือพระอิริยาบถตามเหตุการณ์ต่างๆ เมื่อครั้งทรงมีสถานะเป็นมนุษย์ ดังนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การตรวจสอบเพื่อรวบรวมข้อมูลด้านรูปแบบวัสดุเทคนิคเชิงช่าง รวมทั้งการสร้างจำนวนปางจึงมีความจำเป็น แต่จากข้อมูลเอกสารที่ผ่านมาเรื่องของจำนวนปางมีเท่าใดยังบอกไม่ได้ เพราะว่าแต่ละยุค สมัย แต่ละท้องถิ่นมีการคิดค้นขึ้นมาอย่างมากมาย และมีความนิยมปางพระพุทธรูปแตกต่างกันออกไป อาจมีจำนวนมากจำนวนน้อย บางปางคิดค้นกันมาตั้งแต่ครั้งแรกเริ่มมีพระพุทธรูป แต่บางปางเพิ่งคิดค้นขึ้นเมื่อไม่นานมานี้

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เป็นพื้นฐานการวิเคราะห์พระพุทธรูปปางต่างๆ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ผู้วิจัยขอศึกษาวิเคราะห์และยกตัวอย่างเฉพาะข้อมูลสำคัญที่ได้รวบรวมเอาไว้ ดังนั้นจึงได้นำข้อมูลจากตำราพระพุทธรูปปางต่างๆ ตามพระมติของสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ มาใช้เป็นพื้นฐานหลัก เพื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลอื่นๆ เนื่องจากว่าตำราเล่มนี้สร้างภายใต้การอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ และนำเรื่องราวทางพุทธประวัติมาสร้างพระพุทธรูปเป็นของจริง ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ จนกลายเป็นพื้นฐานสำคัญให้กับรูปแบบพระพุทธรูปปางต่างๆ ในเวลาต่อมา

²¹ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เรื่องเดียวกัน, 581 .

ภาพที่ 10 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

พระพุทธรูปปางต่างๆตามพระมติสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

สมัยรัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้สมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสตรวจสอบอิริยาบถของพระพุทธรูปเจ้าในพระคัมภีร์ต่างๆ และปรากฏว่าคิดค้นได้ทั้งหมด 40 ปาง ประกอบกับในช่วงเวลานั้น ได้พบแร่ทองแดงจากเมืองจีนที่ก จึงโปรดเกล้าให้หล่อพระพุทธรูปปางต่างๆด้วยทองแดง ขนาดหน้าตักกว้าง 4 นิ้วของแต่ละองค์ แต่สร้างจำนวนพระพุทธรูปทั้งสิ้น 37 องค์ ปัจจุบันประดิษฐานไว้ที่หอพระราชมณูสรณ์และราชพงศานุสรณ์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม²² นอกจากนี้พระพุทธรูปทั้ง 40 ปาง ปรากฏว่ามีพระพุทธรูป 7 ปางแยกออกมาต่างหาก เนื่องด้วยเป็นเหตุการณ์เมื่อแรกตรัสรู้ของพระพุทธองค์เสวยวิมุตติสุขเป็นเวลา 7 สัปดาห์ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนิพนธ์ไว้ว่า

“พุทธรูปอิริยาบถของพระพุทธรูปเจ้าในครั้งเสวยวิมุตติสุขนี้เป็นแบบเดียวกันกับพระพุทธรูป 40 ปางนั่นเอง แต่ที่ทำแยกออกมาต่างหากเพราะตั้งใจให้เป็น ปางเกร็ด ทำยกเยื้องออกไปให้มีเรือนแก้วหรือต้นไม้ประกอบในขณะที่พระพุทธรูปทั้ง 40 ปาง ตามพระมติไม่มีองค์ประกอบ”²³

พระพุทธรูปปางต่างๆตามพระมติของสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นเอกสารสมุดภาพไทยคำที่ได้มาจากเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2459 แสดงถึงพระวินิจฉัยจากเดิมที่มีปางทั้งหมด 40 ปาง มีดังต่อไปนี้คือ

²²คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, ตำราพระพุทธรูปปางต่างๆตามพระมติสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550), 205-11 .

²³รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง,พระพุทธรูปภูมิศาสตร์, (กรุงเทพฯ : มิวเซียมเพรส,2553), 53 .

ตารางที่ 1 พระพุทธรูปปางต่างๆตามพระมติของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก

1. ปางทุรกิรียา	2. ปางรับมธุปายาส	3. ปางลอยถาด
4. ปางรับหญ้าคา	5. ปางมารวิชัย	6. ปางสมาธิ
7. ปางถวายเนตร	8. ปางจกรมแก้ว	9. ปางประสานบาตร
10. ปางฉันสมอ	11. ปางลีลา	12. ปางประทานเอหิภิกขุ
13. ปางปลงกรรมฐาน	14. ปางห้ามสมุทร	15. ปางอุ้มบาตร
16. ปางภัตตาทิจ	17. ปางพระเกศธาตุ	18. ปางเสด็จลงเรือขนาน
19. ปางห้ามญาติ	20. ปางปาเลไลยก์	21. ปางห้ามพระแก่นจันทน์
22. ปางนาคาวโลก	23. ปางปลงพระชนม์	24. ปางรับอุทกัถ
25. ปางพระสรงน้ำ	26. ปางยืน	27. ปางคันธารฐ
28. ปางรำพึง	29. ปางสมาธิเพชร	30. ปางสำแดงขรรจรรม
31. ปางประดิษฐานพระ พุทธบาท	32. ปางสำแดงโอฬาริกนิต	33. ปางรับผลมะม่วง
34. ปางขับพระวักกลี	35. ปางไสยาสน์	36. ปางฉันมธุปายาส
37. ปางห้ามมาร	38. ปางสนเข็ม	39. ปางซ้อครสาวก
40. ปางเปิดโลก		

ตารางที่ 2 เอกสารสำคัญที่รวบรวมพระพุทธรูปปางต่างๆ

ปีพ.ศ.	เรื่อง	จำนวน ปาง	ผู้รวบรวม	ความสำคัญ
2502	พระพุทธรูปปางต่างๆ	55	หลวงบริบาลบุรี ภัณฑ์และนายเกษม บุญศรี	- รวบรวมเพิ่มเติมจาก พระพุทธรูปปางต่างๆตามพระ มติของสมเด็จพระบรม เชตชินนรสีอีก 15 ปาง - มีระบุปางพระพุทธรูปที่ น่าสนใจคือ พระชัยวัฒน์ ซึ่ง เป็นพระพุทธรูปประจำรัชกาล ที่ 6
2514	ตำราพระพุทธรูปปาง ต่างๆ	56	สมพร อยู่โพธิ์	- ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและ รวบรวมจากของหลวงบริบาล บุรีภัณฑ์เพิ่มเติมได้อีก 1 ปาง คือ ปางทรงจีวร - เป็นข้อมูลที่บอกถึงลักษณะ พระพุทธรูปปางต่างๆตามคติ ความเชื่อที่มีในประเทศไทย ไป พร้อมกับเรียงลำดับปาง พระพุทธรูปตามเรื่องราว เหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏใน พุทธประวัติ
2546	พระพุทธรูปจิรายัตตร ปาง	60	เสฐียรพงษ์ วรรณ ปก	- เป็นลายเส้นพระพุทธรูปปาง ต่างๆที่เกิดจากอุดมคติ ตาม เหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ
2510	พุทธรูปบูชา	67	ชัยมงคล อุดม ทรัพย์	- รวบรวมเพิ่มเติมจาก พระพุทธรูปปางต่างๆตามพระ มติของสมเด็จพระบรม เชตชินนรสีอีก 27 ปาง

ปีพ.ศ.	เรื่อง	จำนวน ปาง	ผู้รวบรวม	ความสำคัญ
2522	ตำนานพระพุทธรูป ปางต่างๆ	66	พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหา เถระ)	<ul style="list-style-type: none"> - นำข้อมูลจากเอกสารเรื่อง ปฐมสมโพธิกถา อรรถกถา ธรรมบทฎีกาของสมเด็จพระ พระปรมาธิบดีชินโรรส, ตำนาน พุทธเจดีย์ของสมเด็จพระ ยาตำราจราชานุภาพ และ พระพุทธรูปปางต่างๆของหลวง บริบาลบุรีภัณฑ์ มาใช้เป็น แนวทางศึกษาค้นคว้า - การสร้างพระพุทธรูปปาง ต่างๆจะแบ่งตามพุทธจริยา 3 ช่วงเวลาคือ ช่วงที่ 1 อดัตตถ จริยา เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ พระองค์ ช่วงที่ 2 ญาตัตถจริยา เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ญาติพื น้อง ช่วงที่ 3 โลกัตถจริยาเพื่อ ประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้คนทั่วไป - รวบรวมเพิ่มเติมจาก พระพุทธรูปปางต่างๆตามพระ มติของสมเด็จพระปรมาธิบดี ชินโรรส ได้อีก 26 ปาง - มีอิทธิพลสำคัญต่อแหล่ง เรียนรู้อื่นๆเช่น พิพิธภัณฑ์ พระพุทธรูป 80 ปาง และ พระพุทธรูปปางต่างๆ ที่ ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ ฯลฯ

ปีพ.ศ	เรื่อง	จำนวน ปาง	ผู้รวบรวม	ความสำคัญ
2539	พระพุทธรูปปาง ต่างๆ ใน สยาม ประเทศฯ	66	ไขศรี แสงอรุณ	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาค้นคว้าจากรูปแบบ ลักษณะพระพุทธรูปประเบียงรอบ องค์พระปฐมเจดีย์ที่มีทั้งหมด 80 องค์ ตามแบบแผนศิลปะสุโขทัย - แบ่งเป็นพุทธรูปปางต่างๆ 66 ปาง โดยเรียงลำดับปาง พระพุทธรูป คำอธิบายเหตุการณ์ ในพุทธประวัติเหมือนกับเอกสาร ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆของ พระพิมลธรรม - เป็นการสร้างกลุ่มพระพุทธรูป ปางต่างๆชุดใหญ่ที่สุดที่เคยมีมา จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเกิดขึ้นในสมัย ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช - มีข้อมูลด้านคติความเชื่อ การ สร้างพระพุทธรูปตามเรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆในพุทธประวัติ เหมือนกันกับที่พิพิธภัณฑ์ พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่ม เสือปลา
2548	พระพุทธรูปปาง ต่างๆ	70	กรมศิลปากร	<ul style="list-style-type: none"> - ค้นคว้ารวบรวมพระพุทธรูปปาง ต่างๆเพิ่มเติมจากพระมติของ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ได้จำนวน 30 ปาง

ปีพ.ศ.	เรื่อง	จำนวน ปาง	ผู้รวบรวม	ความสำคัญ
2525	ประวัติพระพุทธรูป ปางต่างๆ	72	กรมการ ศาสนา โดย พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลา ทอง	- รวบรวมเพิ่มเติมจากเอกสารตำรา ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปปางต่างๆ ไว้อยู่ก่อนหน้า
2548	พุทธประวัติ ฉบับ พระพุทธรูป 80 ปาง	80	เทพพร มังธานี	- รวบรวมพระพุทธรูปปางต่างๆ จากเอกสารที่มีอยู่ก่อนหน้า - นำเสนอเรื่องราวทางพุทธประวัติ ที่เป็นปาฏิหาริย์และเป็นที่น่า อัศจรรย์ของพระพุทธรูป - รายชื่อ และจำนวนปาง พระพุทธรูปเหมือนกันกับที่ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัด กระทุ่มเสือปลา
2526	ภาพพุทธประวัติวัด ทองนพคุณ	90	สำนักพิมพ์มิต ซัน	- ภาพชุดพุทธประวัติ เป็น ประติมากรรมนูนสูงรวมกับ จิตรกรรมไว้ด้วยกันแล้ว ปิดทอง ระบายสี - ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจาก พระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่ว่าจะ จะเป็นพุทธลักษณะ รูปร่างทาง สรีระ การครองจีวร ฯลฯ

ตารางที่ 3 รายชื่อพระพุทธรูปปางต่างๆที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา

อัญเชิญจุด	ประสูติ	ตัดพระเมาลี	อธิษฐานเพศบรรพชิต
ปัจจุเวกขณะ	ทุกรกิริยา	ดับพินสามสาย	พระสุบิน
ทรงรับมรุธูปายาส	เสวยมรุธูปายาส	ลอยถาด	รับหย้าคา
สมาธิเพชร	มารวิชัย	ตรัสรู้/สมาธิ	ถวายเนตร
จกรมแก้ว	เรือนแก้ว	ห้ามมาร	นาคปรก
ฉันทผลสมอ	ประสานบาตร	รับสัจตก่อนสัจตผง	พระเกศธาตุ
รำพึง	ปฐมเทศนา	ประทานเอหิภิกขุ	เทศนา
กัตตกิจ	ปลงกรรมฐาน	ซื้อครสาวก	แสดงอิทธิปาฏิหาริย์
ประทานโอวาท	อุ้มบาตร	โปรดพุทธบิดา	ห้ามสมุทร/ห้ามญาติ
ประทานธรรม	ประทับเรือ	ห้ามพยาธิ	รับผลมะม่วง
แสดงยมกปาฏิหาริย์	โปรดพุทธมารดา	เปิดโลก	เสด็จลงจากดาวดึงส์
ลีลา	ห้ามพระแก่นจันทน์	ขับพระวักกลี	ไสยาสน์
ประทับยืน	ประดิษฐานรอยพระ พุทธบาท	พยาบาลภิกษุอาพาธ	คันธาระ
ขอฝน	สร้างน้ำฝน	ขี่มาร	ซื้อสุกะ
สนเข็ม	ทรงจีวร	ปฐมบัญญัติ	ประทานพร (นั่ง)
ประทานพร (ยืน)	ประทานอภัย (นั่ง)	ประทานอภัย (ยืน)	โปรดสัตว์
โปรดพญาชมพูบดี (ทรงเครื่อง)	ปาเลไลย์	โปรดอสุรินทราหู	ประทับเหนือพนัสบดี
โปรดพทพรม	โปรดอาฬวกยักษ์	โปรดองคุลิมาล	โปรดช้างนาฬาคีรี
ประดู่ลาย	พิจารณาชาดกรรม	โอฬาริกนิมิต	ปลงอายุ
นาคาวโลก	รับอุทกััง	ปัจฉิมโอวาท	ปรินิพพาน

รูปแบบศิลปกรรมพิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

การศึกษาพิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ยังถือว่ามีส่วนที่ต้องปรับปรุงอยู่หลายด้าน โดยเฉพาะแนวทางวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรม ให้มีความชัดเจนถูกต้อง ดังนั้นการนำเอาแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ มาปรับใช้ทางความคิดจึงมีความสำคัญ เพราะจะทำให้สถานที่แห่งนี้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้งานศิลปกรรมท้องถิ่นได้อย่างสมบูรณ์

ส่วนคำจำกัดความของคำว่า ประวัติศาสตร์ศิลปะ มีนักวิชาการหลายท่านเสนอความคิดเห็นไว้ เป็นต้นว่า ประวัติศาสตร์ศิลปะ หมายถึงการศึกษางานศิลปกรรมในอดีตตามแง่มุมต่างๆ เพื่อให้รู้ถึงเรื่องราวงานศิลปกรรมนั้นๆ และเป็นภาพสะท้อนเรื่องราวของมนุษย์ผู้สร้างงานศิลปะเหล่านั้น²⁴

ประวัติศาสตร์ศิลปะ คือการเรียนรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเวลาระหว่างอดีตและปัจจุบัน ซึ่งสมองจะทำการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆรอบตัว เพื่ออธิบายความเป็นจริงของโลกและตอบคำถามที่มนุษย์มักสงสัยในที่มาของทุกสิ่ง เพื่อนำมาเป็นบทสรุปสำหรับการก้าวไปข้างหน้าของมนุษย์ โดยมีศิลปะเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดความคิด จินตนาการ ออกมาเป็นรูปแบบของผลงานที่จะนำไปสู่การพัฒนาชีวิต พัฒนาความคิด ขัดเกลา และสร้างเสริมลักษณะนิสัยอันดีงาม อีกทั้งยังให้เกิดความเข้าใจถึงรากเหง้าแห่งชุมชนและวัฒนธรรมไทย นำมาซึ่งความรัก ความชื่นชม ศรัทธา ในศิลปะประจำชาติ อันเป็นกลไกสำคัญก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย และรักษาไว้ให้คงอยู่ เพื่อประโยชน์สุขของลูกหลานต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุดอีกด้วย²⁵

ประวัติศาสตร์ศิลปะ เพิ่งมีการศึกษาอย่างเป็นระบบระเบียบเมื่อไม่นานมานี้ แต่มีผลงานการค้นคว้าข้อมูลที่หลากหลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เกิดการสะสมความรู้และประสบการณ์ จนพัฒนาแนวคิดวิธีการศึกษาแตกต่างกันไป โดยระยะแรกคนไทยยังไม่มี ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ จนเมื่อกลุ่มปัญญาชนตะวันตกได้เดินทางเข้ามาไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งพระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาและเผยแพร่แนวความคิดให้กับสังคมไทย ซึ่งต่อมาก็ปรากฏหลักฐานที่ยืนยันการกำเนิดแนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะคือ เอกสารพระราชวินิจฉัยเรื่องแบบพระปฐมเจดีย์ และเอกสารกำหนดอายุพระพุทธรูปสี่หิิงค์ที่เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นเป็นแห่งแรก ทรงก่อตั้งโบราณคดีสโมสร และหอพระสมุด พระราชกรณียกิจดังกล่าวเป็นการวางรากฐานการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์

²⁴ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ประวัติ แนวความคิด และวิธีค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2551), 11 .

²⁵ สันติ เล็กสุขุม, ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2544), 17-19 .

ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย ต่อมาสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ ทรงเป็นพระอนุชา และมีบทบาทอย่างสูงในการพัฒนา จนได้รับการยกย่องให้เป็นพระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ และโบราณคดี ทรงนิพนธ์หนังสือทางวิชาการไว้มากมาย อาทิเช่น ตำรานานพุทธเจดีย์ สารสนเทศ เป็นต้น

ปัญญาชนที่ถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญต่อการพัฒนาสาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ ในสมัยรัชกาลที่ 5 คือ สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงได้รับการยกย่องเป็นพระบรมครูช่างไทยและทรงนิพนธ์ร่วมกับพระยาอนุমানราชธนะ เป็นหนังสือชื่อว่า ประทานความรู้ ถือเป็นเอกสารหลักของวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย

นอกจากนี้ยังมี ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ผู้มีบทบาทอย่างสูงในการวางรากฐานการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย โดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาให้มั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน ทรงนิพนธ์หนังสือทางวิชาการมากมาย อาทิเช่น หนังสือศิลปะในประเทศไทย ศิลปะขอม เป็นต้น

ภาพที่ 11 ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล

ในปัจจุบันแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ สำหรับศึกษารูปแบบงานศิลปกรรมไทยมีอยู่อย่างมากมาย ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยยึดแบบแผนสำคัญโดยแบ่งออกเป็นประเด็นหลักๆ อยู่ 2 ด้าน ได้แก่

ด้านที่ 1 กระแสหลัก เป็นการศึกษาเรื่องรูปแบบ วิวัฒนาการ การกำหนดอายุและประเมินคุณค่า

ด้านที่ 2 กระแสรอง เป็นการศึกษาเรื่องความงามในการออกแบบ คติการสร้างและความสัมพันธ์กับวิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับเรื่อง สุนทรียศาสตร์²⁶

²⁶ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง,ประวัติ แนวความคิด และวิธีค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ,2551), 9-13 .

ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ควรมีแนวทางการศึกษารูปแบบงานศิลปกรรม ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะดังนี้ คือ

1. การศึกษาโดยเน้นประวัติความเป็นมา คือ สืบค้นประวัติความเป็นมาตั้งแต่การก่อสร้างวัดกระทุ่มเสือปลา พิพิธภัณฑ์ หรืองานศิลปกรรมต่างๆภายในวัด เช่น พระพุทธรูปที่สำคัญ โบราณสถาน โบราณวัตถุอื่นๆ เป็นต้น โดยใช้ข้อมูลสืบค้นจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งจากที่เป็นตำนานระบุไว้ภายในชุมชน หรือข้อมูลเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่ผู้วิจัยจะเน้นเฉพาะเรื่อง ว่าสร้างขึ้นเมื่อใด ใครเป็นผู้สร้าง รายละเอียดการสร้างเป็นอย่างไร และมีความสัมพันธ์กับด้านอื่นๆอย่างไรบ้าง

2. การศึกษาโดยเน้นประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม คือการสังเกตและวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรมของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ว่ามีความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์หรือพัฒนาการแต่ละยุคสมัยภายในชุมชนอย่างไร เพราะสภาวะที่เปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง พิพิธภัณฑ์แห่งนี้จำเป็นต้องปรับตัว เพื่อพัฒนาเรียนรู้ให้ทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นต่อไปในอนาคตได้

3. การศึกษาที่เน้นคติความเชื่อและความหมาย ความเชื่อทางพุทธศาสนาและคตินิยมในแบบศิลปะสุโขทัยอยุธยา ถือเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่กำหนดรูปแบบงานศิลปกรรม พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปางให้เป็นไปในทิศทางต่างๆ โดยให้สัมพันธ์กับเรื่องราวทางพุทธประวัติถ่ายทอดเป็นรูปธรรม สามารถจับต้องได้ จึงทำให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต่างเลื่อมใสศรัทธามากขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องราว และความสำคัญตามคติความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะได้เข้าใจ พัฒนา และเผยแพร่รูปแบบงานศิลปกรรมภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ได้อย่างแท้จริง

4. การศึกษาที่เน้นหลักฐานทฤษฎีศาสตร์และเชิงช่าง ควรนำมาใช้ศึกษารูปแบบงานศิลปกรรมที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง เพราะเมื่อพิจารณาหลักฐานทางด้านความงาม จะสะท้อนให้เห็นถึง วัสดุ กรรมวิธี ทักษะฝีมือช่าง ว่ามีความชำนาญมากน้อยเพียงใด และที่สำคัญจะช่วยกำหนดคุณค่าในงานศิลปกรรม ให้ได้ทราบถึงจินตนาการ แรงบันดาลใจ ไปจนกระทั่งถึงสามารถอธิบายและเกิดการเรียนรู้พัฒนาด้วยตนเองต่อไปได้

5. การศึกษาที่เน้นรูปแบบทางศิลปะ ซึ่งพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ควรทำความเข้าใจกับความหมายทางศิลปะ เพราะเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ จะต้องเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดและจิตใจอยู่เสมอ ดังนั้นจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 4 อย่าง จึงจะทำให้พิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีความสมบูรณ์แบบทางศิลปะ คือ

สื่อ (Media) คือ สิ่งที่ศิลปินนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนตามวิธีการของศิลปะโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ตามความจำเป็นของศิลปะแต่ละประเภท

เนื้อหา (Content) คือ สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อบอกกล่าวถึงความรู้สึกนึกคิดตามความประสงค์ของศิลปิน ซึ่งอาจมีอิทธิพล สภาพแวดล้อมทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญ

สุนทรียธาตุ (Aesthetical Element) หมายถึง ความงามทางวัตถุ 3 อย่างคือ ความงาม ความแปลกหูแปลกตา และความน่าทึ่ง มนุษย์สามารถเข้าถึงได้จะต้องศึกษาและฝึกฝนจะช่วยให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ เป็นงานศิลปะชั้นสูง พัฒนาความรู้สึกทางสุนทรียภาพได้

ธาตุศิลปิน (Artistic Element) เป็นความรู้สึกนึกคิดของศิลปินที่แฝงอยู่ในงานศิลปะที่สร้างขึ้น เป็นสิ่งสำคัญมากที่ช่วยให้งานศิลปะเกิดพลังและรู้สึกมีคุณค่าจากความศรัทธาและจิตใจ²⁷

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความสำคัญของการศึกษาที่เน้นรูปแบบศิลปะ มีความจำเป็นสำหรับการศึกษารูปแบบงานศิลปกรรมที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง เพราะแนวคิดนี้ไม่ได้มุ่งเฉพาะแค่แยกแยะว่าอยู่ในยุคสมัยใด อายุเท่าไร หรืออธิบายรูปแบบภายนอกได้เพียงอย่างเดียว แต่ยังกล่าวถึงประเด็นอื่นๆอีกเช่น มีวิวัฒนาการหรืออิทธิพลที่ได้รับมาจากศิลปะยุคก่อนหน้าอย่างไร และอะไรเป็นสาเหตุปัจจัยที่จะสร้างเอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของตัวเองขึ้นมาให้มีความน่าสนใจได้

ศิลปะร่วมสมัย เพื่อเข้าใจพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

การศึกษารูปแบบงานศิลปกรรมไทยจะต้องทำความเข้าใจกับแนวคิดในปัจจุบัน หรือที่เรียกว่า ศิลปะร่วมสมัย เพื่อทราบถึงแง่มุมต่างๆ ว่าเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร มีความเชื่อมโยงกับอดีตและจะส่งผลกระทบต่ออนาคตอย่างไรบ้าง

พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ถือเป็นตัวอย่างงานศิลปะร่วมสมัย โดยใช้แนวคิดประติมากรรมไทยโบราณ การจะเข้าใจได้เป็นอย่างดี จะต้องศึกษาศิลปะแห่งอดีตสมัย เพื่อเกิดการเปรียบเทียบกับแหล่งต้นตอ ควบคู่ไปกับการศึกษาวิวัฒนาการศิลปะต้นแบบกับปัจจุบัน เพราะเมื่อความสำคัญมีระยะเวลาเป็นแรงเคลื่อนที่ ศิลปะนั้นๆก็จะมีกำลังคงอยู่ในรูปแบบเดิม ดังความที่ว่า เป็นธรรมชาติของศิลปะร่วมสมัย ไม่ว่าจะแหล่งใดๆในโลกที่อยู่อาณาบริเวณใกล้เคียงกัน จะต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลด้วยกันทั้งสิ้น ศิลปะร่วมสมัยได้ส่งอำนาจและรัศมีไปยังที่ต่างๆที่นับถือศาสนาลัทธิเดียวกัน เป็นทำนองเดียวกันกับแฟชั่นในสมัยนี้พอสักระยะเวลาหนึ่งอิทธิพลศิลปะก็เข้ามาใหม่สลับผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนตามสมัยนิยมเป็นเช่นนี้ตลอดไป²⁸

การวิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมสมัย จะต้องทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งกับความหมายของศิลปะอย่างแท้จริง เพราะเป็นผลงานที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ สิ่งใดที่เกิดขึ้นด้วยเครื่องจักรหรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่ถือว่าเป็นศิลปะ สิ่งที่เป็นศิลปกรรมจะต้องแสดงบางสิ่งบางอย่างออกมาให้ประจักษ์ กล่าวคือ ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดที่สื่อสารกับผู้อื่น ไม่ว่าจะศิลปินผู้สร้างจะต้องการหรือไม่

²⁷วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 5นาทีกับศิลปะไทย, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, 2549), 13-17 .

²⁸ประยูร อุลุชาฎะ, พุทธประติมากรรมในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2543), 91 .

ก็ตาม จะต้องก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ศิลปะจึงเป็นสิ่งจำเป็นแก่จิตใจของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ออกมาจากจิตวิญญาณเป็นของเฉพาะตนอันสูงส่งที่ทำให้เราเป็นคนดี รักใคร่ซึ่งกันและกัน ทำให้เรามีสภาวะเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง²⁹

ศิลปะ จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ที่มีวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งบรรดากลุ่มคนที่มี ความเจริญแล้ว ต่างสนับสนุนงานศิลปะอย่างเต็มที่ สะท้อนให้เห็นถึงผลงานศิลปกรรมจากศิลปินที่ ได้รับการกระตุ้นเตือนจากสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังคมใหญ่ๆอันมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากสมัยโบราณ สภาพการณ์เช่นนี้พระพุทธรูป จึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ เพื่อสะท้อนความศรัทธาและศิลปะทางพุทธศิลป์มาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่า แนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่ถูกละเลยอย่าง เป็นระบบทำให้เกิดกระบวนการค้นคว้างานวิจัยประเด็นใหม่ๆได้ โดยมีหลักการที่เห็นได้ชัดคือ ตัว ศิลปะ โบราณสถานโบราณวัตถุ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรม ให้ความสำคัญกับเรื่องที่มา รูปแบบเทคนิคเชิงช่าง และวิวัฒนาการ เป็นต้น การศึกษาพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง จะต้อง วิเคราะห์หาคำอธิบายมากกว่าที่ตาเห็น เพราะจะทำให้เราเกิดมุมมองใหม่ๆ ว่าอะไรเป็นสาเหตุ เบื้องหลังสร้างเอกลักษณ์ขึ้นมา ตลอดจนนำความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะไปประยุกต์ใช้กับสาขาวิชา อื่นๆที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอนุรักษ์ การท่องเที่ยว หรือการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่เป็น นักเรียน นักศึกษา หรือผู้คนที่สนใจต่อไป

²⁹ วิบูลย์ ธีสุวรรณ, เรื่องเดียวกัน, 8 .

บทที่ 3 วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา โดยผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การสร้างเครื่องมือในการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ เพื่อนำไปใช้ศึกษาหลักฐานงานศิลปกรรมโดยเฉพาะทางพุทธศิลป์ของไทย โดยเฉพาะโรงเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าใดนัก จะด้วยเหตุปัจจัยใดก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่าองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะควรมีการเผยแพร่ในวงกว้าง โดยเฉพาะตามแหล่งชุมชน ควรจะให้ มีหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนหรืออบรมให้ความรู้อยู่เสมอ เพื่อปลูกฝังผู้เรียนให้เกิดจิตสำนึกรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง อีกทั้งเป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาเผยแพร่ความรู้งานศิลปกรรมได้อย่างถูกต้องต่อไป

สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์เกี่ยวกับการมีสุขภาพจิตที่ดีและมีความสุข มีคุณธรรมจริยธรรม และจิตใจที่ดีงาม รวมทั้งชื่นชมแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี รักธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและความเป็นไทย³⁰

---

³⁰วันจันทร์ ศิริวงศ์, สื่อคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย สำหรับเด็กปฐมวัยตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานการทำงานของสมอง เรื่อง พระพุทธรูปจำนวน 8 ปาง ที่เด็กไทยควรรู้จัก, (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 52 .

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คอ กลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) ที่มีอายุตั้งแต่ 16-18 ปี เป็นกลุ่มแผนวิทย์และแผนศิลป์ ที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษาเขต 2 เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 จำนวนทั้งสิ้น 35 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ ใช้วิธีการเลือกจากการสุ่มอย่างง่าย และสอบถามตามความสนใจเป็นรายบุคคล โดยประเมินจากพื้นฐานความรู้ความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ รูปแบบลักษณะและคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ได้แก่

ส่วนที่ 1. เครื่องมือ

- 1.1 คู่มือประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา
- 1.2 สื่อนำเสนอ (รูปภาพประกอบ, วิดีโอ)
- 1.3 โบราณวัตถุ (พระพุทธรูป 80 ปาง)

ส่วนที่ 2. ผู้ผลิต

- 2.1 วางโครงเรื่องและศึกษารูปแบบการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา
- 2.2 ออกแบบทดสอบก่อนอบรม เพื่อประเมินพื้นฐานความรู้ความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่าง

2.3 ออกแบบทดสอบหลังอบรม เพื่อประเมินผลลัพธ์ของกลุ่มตัวอย่างจากการอบรมเชิงปฏิบัติการ

2.4 ออกแบบสังเกตพฤติกรรม เพื่อทราบถึงประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างจากการเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับนำไปเผยแพร่ต่อไปได้

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการทำงานคือ ขั้นตอนแรก เก็บข้อมูลเอกสารเพื่อจัดทำคู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการ ขั้นตอนที่สอง วางแผนดำเนินกิจกรรมภาคปฏิบัติ ขั้นตอนที่สาม ประเมินผลและแก้ไข โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อกำหนดคุณค่าให้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีรายละเอียดขั้นตอนต่างๆดังต่อไปนี้คือ

ขั้นตอนที่ 1. ขั้นเตรียมการ

1.1 กำหนดจุดประสงค์กิจกรรมต่างๆให้ชัดเจน ดำเนินการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อจัดเตรียมเป็นส่วนประกอบสำหรับสร้างคู่มืออบรมบรรยายและแนวทางจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติให้กับกลุ่มตัวอย่าง

1.2 ดำเนินการวางแผนโครงสร้าง หรือองค์ประกอบในส่วนต่างๆ เช่น จัดทำคู่มืออบรม ขั้นตอนวิธีการบรรยายให้ความรู้ ขั้นตอนกิจกรรมภาคปฏิบัติ แบบทดสอบ เพื่อตอบสนองตามจุดประสงค์ที่วางไว้และสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก

1.3 เขียนกำหนดการ ขั้นตอน และวิธีการให้ชัดเจนน่าสนใจ ประกอบไปด้วย เนื้อหา ภาพ แบบทดสอบ วิทยากรรับเชิญ แหล่งเรียนรู้(พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง) ฯลฯ ให้มีความพร้อมและประสิทธิภาพอยู่เสมอ

1.4 จัดทำคู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการ ประกอบไปด้วยเนื้อหา ภาพถ่าย แบบทดสอบ กิจกรรมภาคปฏิบัติ ฯลฯ ไปปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ผู้มีประสบการณ์สอนในสถานศึกษา และผู้ควบคุมดูแลพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม แล้วนำข้อเสนอแนะต่างๆมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป

เนื้อหาคู่มืออบรมประกอบไปด้วย

- ประวัติศาสตร์ศิลปะ คืออะไร ?
- พัฒนาการพระพุทธรูปในประเทศไทย
- รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ (ปาง/มุทรา/อิริยาบถ)
- ปรัชญาธรรมที่แฝงในพระพุทธรูป
- รูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

1.5 เตรียมแบบทดสอบ ก่อนและหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ

1.6 ติดต่อประสานงานฝ่ายสถานที่จัดกิจกรรม เพื่อเตรียม

วัน เวลา ให้เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 2. ขั้นตอนออกแบบ

2.1 ค้นหาภาพประกอบสำหรับบรรยายให้ความรู้ อย่างเช่น บุคคลสำคัญ แหล่งเรียนรู้ตามสถานที่ต่างๆ หลักฐานทางโบราณคดี ภาพลายเส้นพระพุทธรูปแต่ละสมัยในประเทศไทย รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ (ปาง,มุทรา,อิริยาบถ) ฯลฯ โดยคำนึงถึงความสวยงาม ชัดเจน ถูกต้องเหมาะสม ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

2.2 จัดทำคู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก

2.3 กำหนดแนวทางจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติเพื่อศึกษาหลักฐานงานศิลปกรรมที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา

2.4 กำหนดการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ดังนี้คือ

เวลา 08.00 – 09.00 น. เปิดงานอบรมเชิงปฏิบัติการ

- ทำแบบทดสอบก่อนเข้าอบรมให้ความรู้

เวลา 09.00 – 10.20 น. บรรยายในหัวข้อ

- ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับศึกษางานศิลปกรรมไทย
- วิเคราะห์คตินิยม แนวคิดการสร้างพระพุทธรูป

เวลา 10.40 – 12.15 น. บรรยายในหัวข้อ

- รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย

เวลา 12.15 – 13.00 น. พักรับประทานอาหาร

เวลา 13.00 – 15.30 น. กิจกรรมภาคปฏิบัติ

- ที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา

เวลา 15.30 – 16.30 น. ทำแบบทดสอบหลังอบรมให้ความรู้

ปิดงานอบรมเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอนที่ 3. ชั้นประเมินผลและแก้ไข

3.1 จัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะ สำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การสุ่มอย่างง่าย สอบถามตามความสนใจเป็นรายบุคคล คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) อายุ 16-18 ปี จากโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษาเขต 2 เขตประเวศ กรุงเทพมหานครฯ จำนวนนักเรียน 35 คน

3.2 ดำเนินการปรับปรุงแก้ไข คู่มืออบรมและขั้นตอนกิจกรรม ภาคปฏิบัติ ตามผลการประเมินแบบสอบถามความพึงพอใจ เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในครั้งต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้คือ

1. เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยเจาะจงเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยวิธีการสังเกต และสอบถามความสนใจเป็นรายบุคคล
2. ก่อนดำเนินการจัดอบรม จัดเตรียมความพร้อมและสร้างแรงใจให้เกิดขึ้น หลังจากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบก่อนเข้าอบรม(Pretest) เป็น เวลา 30 นาที
3. ช่วงเช้า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียน 35 คนเริ่มใช้คู่มืออบรมและฟังคำบรรยาย โดยผู้วิจัยคอยสังเกตพฤติกรรมและบันทึกในแบบสังเกตการณ์ เป็นเวลา 3 ชั่วโมง
4. ช่วงบ่าย กลุ่มตัวอย่างลงมือภาคปฏิบัติตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ที่พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา โดยนำความรู้จากการอบรมบรรยายในภาค เช้ามาใช้ศึกษาหลักฐานงานศิลปกรรม โดยมีผู้วิจัยคอยให้คำปรึกษาไปพร้อมกับสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างและบันทึกในแบบสังเกตพฤติกรรมเป็นเวลา 3 ชั่วโมง 30 นาที
5. หลังกิจกรรมภาคปฏิบัติ ให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบ(Post-test) และตอบแบบสอบถามประสิทธิภาพและความพึงพอใจที่กำหนดไว้ เป็นเวลา 30 นาที

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้ วิเคราะห์ผลดังนี้ คือ

1. แบบสอบถาม คือ ข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับความสนใจในประเด็นหัวข้อบรรยาย ให้ความรู้ กิจกรรมภาคปฏิบัติ เวลาสถานที่ ฯลฯ ตามความสมัครใจของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยสรุปผลในรูปแบบของตารางและแปลผลโดยการบรรยาย
2. แบบสังเกตพฤติกรรม คือ ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับประสิทธิภาพและพึงพอใจ ความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างสำหรับการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ อาทิเช่น เนื้อหาอบรมบรรยาย กิจกรรมภาคปฏิบัติ แบบทดสอบ เพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยสรุปผลในรูปแบบของตารางและแปลผลโดยการบรรยาย
3. คู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา คือ ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการรวบรวมเอกสารงานวิชาการ ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ผู้มีประสบการณ์ในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของกลุ่มตัวอย่างอย่างแท้จริง
4. แบบทดสอบก่อนอบรมเชิงปฏิบัติการ(Pre-test) คือ การประเมินผล ความรู้พื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 35 คน ก่อนรับฟังบรรยายอบรมให้ความรู้ โดยสรุปผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของตารางและแปลผลโดยการบรรยาย
5. แบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ(Post-test) คือ ข้อมูลวัดผลการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 35 คน ตามจุดประสงค์กิจกรรมที่ได้วางไว้ โดยสรุปผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของ ตารางและแปลผลโดยการบรรยาย

บทที่ 4 บทวิเคราะห์

พิพิธภัณฑ์ เป็นสถานที่พัฒนาในเรื่องความคิด ความเข้าใจในคุณค่าและทัศนคติได้อย่างกว้างขวางสำหรับผู้เรียน เพราะการศึกษาแบบใหม่ให้ความสำคัญจากการเรียนรู้สภาพแวดล้อม ท้องถิ่น เรียนรู้จากการสัมผัสด้วยตา ด้วยหู และเรียนรู้วิชาการแขนงต่างๆบูรณาการเข้าไว้ด้วยกัน พิพิธภัณฑ์จึงเป็นตัวกระตุ้นเรียนรู้วัตถุจริง เกิดการกระหายรู้ เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ก่อให้เกิดพัฒนาการทุกระดับต่อไปได้ในระยะยาว

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาใช้วิเคราะห์ ข้อมูล เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปพัฒนาเผยแพร่ได้ โดยผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้คือ

1. ศึกษารูปแบบงานศิลปกรรม ที่มาและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสื่อปลา
2. สร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 35 คน จากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสื่อปลา

รูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

ผลการศึกษาวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. ปัจจัยแวดล้อมทางสังคมมีผลต่อรูปแบบแนวความคิด

รูปแบบงานศิลปกรรมที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ถือเป็นตัวอย่างงานศิลปะร่วมสมัย แบบศิลปะรัตนโกสินทร์ในพุทธศตวรรษที่ 26 คือ เป็นพระพุทธรูปในยุคปัจจุบัน ที่เกิดจากความศรัทธาร่วมกัน บริจาคสร้างถวายให้ โดยมีศิลปะสมัยสุโขทัยเป็นแบบแผนสำคัญ เพราะจากที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามและได้สัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสื่อปลา ก็ได้ทราบถึงแนวคิด การสร้างพระพุทธรูป 80 ปาง ว่าเป็นเรื่องการฉลองครบรอบวันเกิดอายุครบ 80 ปีของพระครูอมรรตธรรมนิวิทย์ อดีตท่านเจ้าอาวาส จึงได้สร้างงานพุทธศิลป์ ให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นำเลื่อมใส แก่ผู้คนในชุมชนได้มาสักการบูชา ไปพร้อมกับเรียนรู้เรื่องราวทางพุทธประวัติไปด้วย

ส่วนเรื่องแนวคิดรูปแบบงานศิลปกรรม นับได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว อิทธิพลการสร้างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยเป็นที่นิยมมาก ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า วัดต่างๆ ที่สำคัญในกรุงเทพฯ ต่างนิยมสร้างกันขึ้นมาเรื่อยๆ เพราะมีความเชื่อว่ามีคามงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดังนั้นจึงทำให้มีส่วนสำคัญต่อรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติด้วยเช่นเดียวกัน ประกอบกับมีนักวิชาการบางท่านได้เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยเป็นต้นว่าในประวัติศาสตร์การสร้างสรรคพระพุทธรูปของชาติไทย ยุคนี้ชาติไทยภูมิใจและถือว่าผลงานสร้างสรรค์ที่ยอดเยี่ยมคือสมัยสุโขทัย หรืออาจเป็นเพราะพระพุทธรูปมีพระพักตร์อิมเอบ แสดงถึงความสุข มองแล้วเกิดความสบายใจไปด้วยอย่างเช่นตามประวัติศาสตร์สุโขทัยว่าจะส่งผลทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่อย่างร่มเย็น พระพุทธรูปแบบสุโขทัยจึงเป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไปในยุคปัจจุบัน³¹

2. ความโดดเด่นของชุดกลุ่มพระพุทธรูปทั้ง 80 ปาง

ภายในพิพิธภัณฑสถานจัดแสดงเรื่องราวพุทธประวัติผ่านพระพุทธรูปทองเหลืองสำริด โดยพระพุทธรูปเกือบทั้งหมดจะเป็นศิลปะสุโขทัยกลุ่มหมวดหมู่ใหญ่หรือแบบคลาสสิกที่มีรูปแบบเฉพาะอย่างเช่น พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระวรกายสมส่วน ไม่อวบอ้วน พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ปลายจีวรจรดพระนาภีปลายสังฆาฏีเป็นเขี้ยวตะขาบ โดยรวมเส้นโครงร่างตลอดพระวรกายงามเป็นเส้นเว้าได้อย่างลงตัว ส่วนพระพักตร์จะเป็นรูปไข่ดูอ่อนหวาน พระขนงโก่ง พระเนตรหรือเรียวยาวและปลายตัวตื้นขึ้นอย่างงดงาม พระนาสิกโด่งงุ้ม ทรงแย้มพระโอษฐ์เล็กน้อยและริมพระโอษฐ์หยักโค้งเป็นคลื่น ขมวดพระเกศาขนาดปานกลาง มีอุษณิษะและพระรัศมีเป็นเปลว ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยได้พิจารณาถึงความงามที่แสดงออกของพระพุทธรูป พบว่าช่างผู้ออกแบบสร้างมีทักษะความชำนาญที่ดีพิถีพิถัน โดยใส่ใจรายละเอียดพระพุทธรูปแต่ละปางให้มีความสวยงาม น่าสนใจ ซึ่งจะทำให้ผู้ชมที่ได้มาศึกษา นอกจากจะได้เรียนรู้เรื่องราวทางพุทธประวัติแล้ว จะทำให้เกิดจินตนาการ และซาบซึ้งในความงามตามหลักสุนทรียภาพได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

³¹ นนทิวรรณ จันทนะผลิน, กุลพันธ์ดา จันทรีโพธิ์ศรี, อังโน, การสัมมนาการอนุรักษ์

ภาพที่ 12 พระพุทธรูปปางปลงสังขาร พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง

ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ว่า ลักษณะพระพุทธรูปอิริยาบถนั่งเกือบทั้งหมดภายในพิพิธภัณฑสถานจะเป็นแบบขัดสมาธิราบ ตามพระพุทธรูปหมวดใหญ่ในสมัยศิลปะสุโขทัย³² แต่มีข้อสังเกตที่แตกต่างไปจากแบบแผนเดิมคือ ฐานพระพุทธรูปจะเป็นบัวคว่ำบัวหงายและรองรับด้วยฐานสิงห์ ซึ่งเป็นแบบแผนที่พบได้ตั้งแต่สมัยศิลปะอยุธยาตอนกลาง³³ โดยพบว่ามีการรองรับพระพุทธรูปอยู่ทุกปาง จึงอาจวิเคราะห์ได้ว่า เป็นเรื่องความพึงพอใจของช่างผู้ออกแบบสร้างที่ต้องการผสมผสานแนวคิดทางศิลปะที่โดดเด่นมาไว้ในชิ้นงาน เพื่อให้มีหลากหลายและน่าสนใจยิ่งขึ้น

ส่วนแนวคิดการสร้างพระพุทธรูปทั้ง 80 ปางนั้น จะมีตั้งแต่ปางอัญเชิญจตุติ ปางออกบรรพชา(มหาภิเนษกรมณ์) ปางตรัสรู้ ปางแสดงปฐมเทศนา ฯลฯ จนถึงปางปรินิพพาน ช่างผู้ออกแบบจะคำนึงถึงเรื่องลักษณะมหาบุรุษเพราะมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าว่ามีพระวรกายที่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาสามัญ กล่าวคือ ทรงบริบูรณ์ด้วยมหาบุรุษ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 ประการ การสร้างพระพุทธรูปตามลักษณะดังกล่าวถือเป็นกฎเกณฑ์สำคัญที่ช่างผู้สร้างจะต้องคำนึงถึงเสมอ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่กำหนดลักษณะการสร้างพระพุทธรูปที่พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง จะเป็นไปตามการแปลคัมภีร์ ฝีมือช่าง ตลอดจนทัศนคติทางด้านความงามที่แตกต่างกันไป แต่ที่มักพบได้เสมอคือ มีอุษณิษะพระรัศมี ขมวดพระเศวตเวียนขวา พระขนงโค้งตั้งคั่นธนู พระกรณยาว พระมิ่งสะเต็ม เป็นต้น

³² สันติ เล็กสุขุม, งานช่าง คำช่างโบราณ, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), 22 .

³³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบพัฒนาการและความเชื่อของคนไทย, (กรุงเทพฯ: สมาพันธ์, 2556), 402 .

พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง อาจเกิดจากการนำเนื้อหา (Content) ที่ประสานกัน อย่างมีเอกภาพด้านแนวเรื่องทางพุทธประวัติ และรูปทรงพระพุทธรูป ไปพร้อมกับ ความหมายเชิง สัญลักษณ์ (symbolic meaning) เกิดจากการสัมผัสรับรู้ความสัมพันธ์กันของทัศนธาตุต่างๆ เป็นผล มาจากอารมณ์เชื่อมโยงกันกับรูปทรง เนื้อหา และพัฒนาคลี่คลายต่อไปจนถึงสัญลักษณ์ที่เป็นสากล ลึกซึ้ง เข้าถึงแก่นของความเป็นมนุษย์ที่สามารถรับรู้ร่วมกันได้³⁴

ดังนั้นผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ได้ว่ากลุ่มพระพุทธรูปทั้ง 80 ปาง เป็นงานศิลปกรรมท้องถิ่น ที่ สะท้อนถึงภูมิปัญญาช่าง ตามทักษะฝีมือแต่ละคน ที่นำเรื่องราวทางพุทธประวัติมากำหนดปางและ สร้างรูปแบบพระพุทธรูปลักษณะต่างๆขึ้น โดยคำนึงถึงแนวคิดลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ มาเป็น พื้นฐานสำคัญ ผสมผสานไปพร้อมกับประวัติศาสตร์ศิลปะ แนวคิดพุทธธรรม คติจักรวาลวิทยา สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา จนเกิดจินตนาการและสร้างผลงานศิลปะให้เกิดขึ้นในเวลาต่อมา

3. นำเสนองานศิลปกรรมเป็นศิลปะแนวจัดวาง (Installation Art)

หมายถึง งานศิลปะซึ่งมีสถานที่ติดตั้งเฉพาะ เป็นผลงานรูปแบบสามมิติ ที่ออกแบบ เพื่อจะแปรสภาพการรับรู้ของสิ่งแวดล้อม ศิลปะจัดวางมักจะติดตั้งภายในอาคารที่มีการแสดงงาน นิทรรศการศิลปะ เช่น ในพิพิธภัณฑ์ หรือหอศิลป์ ภายใต้ความคิดของศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงาน อาจ เป็นความมุ่งหมายในการสร้างรูปทรงศิลปะหรือใช้แนวความคิดเป็นตัวการสำคัญ

ภาพที่ 13 รูปแบบการจัดวางพระพุทธรูปปางต่างๆภายในพิพิธภัณฑ์

พระพุทธรูปทั้ง 80 ปาง เป็นลักษณะการเรียงลำดับตามพุทธประวัติบนแผนผัง สี่เหลี่ยมผืนผ้า ตรงกลางมีพระประธานแบบทรงเครื่องใหญ่ปางมารวิชัย รายล้อมไปด้วยพุทธรูป อิริยาบถยืนปางต่างๆมากมาย โดยมีหลอดไฟแบบ LED ที่มีปริมาณและความเข้มข้นของแสงเป็น

³⁴ชะลูด นิยมเสมอ, องค์ประกอบของศิลปะ, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2557), 13 .

องค์ประกอบ ทำหน้าที่เป็นแหล่งกำเนิดแสงสว่างสำหรับใช้ส่องลำแสงไปยังรูปทรงต่างๆของพระพุทธรูป ทำให้เกิดการสะท้อนและหักเหของแสงไปในทิศทางที่กำหนด

การพิจารณาเรื่องทัศนธาตุ (Visual Element) หรือสิ่งที่เป็นปัจจัยของการมองเห็น เช่น จุด เส้น สี น้ำหนัก รูปทรง ที่ว่าง และลักษณะพื้นผิว³⁵ ถือเป็นข้อสังเกตสำคัญประการหนึ่งในการศึกษางานศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง เพราะทำหน้าที่เป็นสื่อทางสุนทรียภาพที่ศิลปินนำมาประกอบเข้าด้วยกันให้เกิดเป็นรูปทรง ให้สื่อความหมายตามแนวความคิดอันเป็นจุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์ โดยมีตัวอย่างสำคัญอย่างเช่น

เส้น(Line) มีความสำคัญมากที่สุดกับโครงสร้างพื้นฐานงานประติมากรรม โดยที่พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง ประกอบด้วย เส้นตรงในแนวตั้งและแนวระนาบที่ประกอบกันเป็นโครงสร้างของรูปทรงเรขาคณิตเช่น รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมจัตุรัส เส้นโค้งขนาดต่างๆ เป็นต้น

สี(Color) เกิดจากแสงที่มีความถี่ของคลื่นในขนาดต่างๆที่ตาของมนุษย์สามารถรับสัมผัสได้ ผสมผสานกับน้ำหนักอ่อนแก่ของแสงและเงา(Tone) ที่เกิดจากแสงสว่างมาจากหลอดไฟ LED ทำให้เกิดปริมาตรและสะท้อนแสงสีต่างๆของรูปทรงทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกถึงความเคลื่อนไหวของน้ำหนักที่ประสานต่อเนื่องกัน กระทับกับพระพุทธรูปสี่เหลี่ยมอร่ามงามตาเปรียบเสมือนกับว่าเป็นพระฉัพพรรณรังสีที่แผ่ชานออกจากพระวรกายของพระพุทธรูปองค์ไปยังทุกทิศของจักรวาล

4. ข้อสังเกตความแตกต่างลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ

พระพุทธรูปเกือบทั้งหมด 80 ปาง จะเป็นงานร่วมสมัยแบบศิลปะรัตนโกสินทร์ในพุทธศตวรรษที่ 26 ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยุคปัจจุบัน ที่มาจากความศรัทธามีผู้บริจาคสร้างถวายให้ โดยช่างได้รับแบบแผนแนวคิดจากศิลปะสุโขทัยอยุธยาเป็นพื้นฐานสำคัญ แต่ผู้วิจัยมีข้อสังเกตที่ถือว่าเป็นลักษณะของพระพุทธรูปสมัยอื่นๆ อย่างเช่น ปางโปรดพญาชมพูบดีหรือปางทรงเครื่องต้นจักรพรรดิที่ปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่ศิลปะอินเดียน้อยในสมัยปาละ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-17 และปรากฏเรื่อยมาในศิลปะเขมร ล้านนา อยุธยา มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 3 ถือว่าได้รับความนิยมอย่างมาก³⁶

³⁵ชะลูด นิ่มเสมอ,เรื่องเดียวกัน, 75 .

³⁶ศักดิ์ชัย สายสิงห์,เรื่องเดียวกัน, 521-522 .

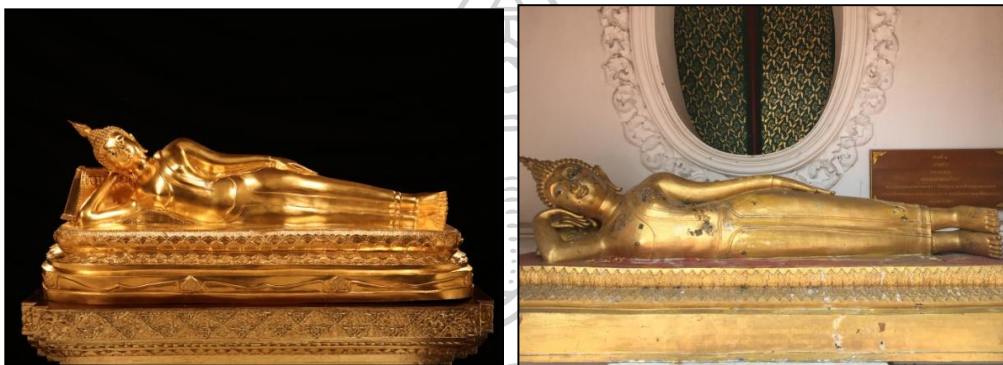
ภาพที่ 14 ปางพญาโบราณชมพุดี พระประธานภายในพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง

จากนั้นยังมีปางพญาบาลภิกษุอาพาธ และปางคันธาระ(ขอฝน) ที่เป็นรูปแบบพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 5 คือมีการรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างแท้จริง และเป็นงานสืบเนื่องที่สร้างตามแบบพระราชนิยมของรัชกาลที่ 4 คือการสร้างพระพุทธรูปกึ่งสมจริงที่มีการครองจีวรเป็นริ้วแบบธรรมชาติลักษณะพระพักตร์มีการเกล้าพระเกศาเป็นมวยไม่เป็นขมวดพระเกศามีการแสดงสีหน้าและทำย่นได้เหมือนคนจริง ซึ่งเป็นตัวอย่างของแนวคิดสู่ความสมจริงของงานศิลปกรรมในเวลาต่อมา

5. เปรียบเทียบกับพระพุทธรูปปางต่างๆที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์

มีพระพุทธรูปหล่อด้วยสำริดที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จ. นครปฐม สร้างขึ้นจากความศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนระหว่าง พ.ศ. 2526-2527 สืบเนื่องจากมีชื่อของผู้บริจาคปรากฏไว้ที่ฐานของพระพุทธรูป ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆชุดใหญ่ที่สุดที่เคยสร้างกันมา คือมีจำนวนทั้งสิ้น 80 องค์ ที่หมายถึงพระชนมายุ 80 พรรษาของพระพุทธรองค์ โดยในจำนวนนี้มีพระพุทธรูปอยู่ 66 ปางที่สร้างขึ้นตามเหตุการณ์สำคัญต่างๆในพุทธประวัติ สอดคล้องกับข้อมูลเอกสารเรื่อง ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆของพระพิมลธรรม เพราะนอกจากจำนวนปางที่เท่ากัน การเรียงลำดับและคำอธิบายปางที่ฐานองค์พระพุทธรูปยังคล้ายกันด้วย นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นที่เป็นข้อสังเกตของนักวิชาการบางท่านเกี่ยวกับพระพุทธรูปปางต่างๆที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ คือ

1. แม้ว่าพระพุทธรูปจะสร้างขึ้นในยุคสมัยปัจจุบัน แต่ลักษณะทางศิลปะก็ได้แรงบันดาลใจจากศิลปะสุโขทัย
2. ข้อแตกต่างของปางสมาธิกับอิริยาบถสมาธิแตกต่างกันในความหมายแต่มีถูกนำมาใช้ปนรวมกัน
3. การปรากฏมีรัศมีเหนือพระเศวตมาเหสี ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นมา กล่าวคือนับแต่ประสูติจนถึงตรัสรู้พระพุทธรูปองค์ยังทรงดำรงอยู่ในภาวะพระโพธิสัตว์ ซึ่งควรมีลักษณะของมหาบุรุษ แบบทรงเครื่องอาภรณ์อย่างกษัตริย์ หรือทรงจีวรอย่างพระ แต่ไม่ควรมีพุทธลักษณะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่ปรากฏในประติมากรรมต่างๆ ไปอย่างเช่นในปัจจุบัน³⁷

ภาพที่ 15 เปรียบเทียบรูปแบบงานศิลปกรรมพระพุทธรูปปางทรงสุบิน

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ มีอิทธิพลสำคัญให้แก่แหล่งเรียนรู้อื่นๆ รวมทั้งที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา เพราะช่างผู้ออกแบบ ได้รับแนวคิดหรือคตินิยมบางอย่างมาเหมือนกัน เช่น รูปแบบงานศิลปกรรมที่มีศิลปะสุโขทัยและอยุธยาเป็นแบบแผนสำคัญ การเรียงลำดับพระพุทธรูป แนวคิดลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ คำอธิบายในพุทธประวัติจากตำราของพระพิมลธรรม อีกทั้งกลุ่มชุดพระพุทธรูปปางต่างๆที่พิพิธภัณฑ์ ยังปรากฏปีที่สร้างและจารึกชื่อผู้บริจาคถวายไว้ที่ฐานพระพุทธรูปคือในปีพ.ศ. 2530 ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกันกับที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีข้อสังเกตบางอย่างที่แตกต่างกันออกไป คือ ความงามของทักษะฝีมือช่างผู้ออกแบบ พระพุทธรูปปางต่างๆที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์จะมีจำนวน 66 ปาง และจะมีขนาดรูปทรงใหญ่กว่าที่พิพิธภัณฑ์

³⁷ ไชศรี แสงอรุณ, พระพุทธรูปปางต่างๆในสยามประเทศ: ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่มหากิเลนขจรถึงมหาปรีนิพพาน, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2553), 50-51 .

6. ข้อมูลด้านวัสดุและเทคนิคเชิงช่าง

จากการสัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาสคือ พระครูโสภณพิหารกิจ ได้กล่าวว่า พระพุทธรูปทั้ง 80 ปาง ออกแบบสร้างสรรค์ผลงานโดยช่างผู้มีความชำนาญจากจังหวัดชลบุรี ได้สร้างพระพุทธรูปจากทองสำริด ซึ่งเป็นวัสดุที่นิยมเป็นอย่างมาก เพราะมีส่วนผสมของโลหะที่สำคัญ 2 อย่าง คือ ทองแดงกับดีบุก ช่างได้ใช้เทคนิคการสร้างด้วยการหล่อ ใช้ความร้อนไล่ซี้ผึ้งออก หรือที่เรียกว่า “สูญซี้ผึ้ง” ซึ่งเป็นกรรมวิธีที่นิยมกัน คือ เริ่มด้วยการปั้นรูปเป็นเค้าโครง ด้วยดินเหนียวก่อน แล้วจึงปั้นหุ้มด้วยซี้ผึ้ง ตกแต่งรายละเอียดทุกส่วนของพระพุทธรูป เสร็จแล้วใช้ดินเหนียวผสมกับกลบ และมูลโค กระบือหุ้มอีกชั้นหนึ่ง แล้วจึงนำไปหล่อ โดยวางพิมพ์ให้เศียรของพระพุทธรูปคว่ำลง เทโลหะหลอมละลายใส่ลงในพิมพ์ โลหะจะไปแทนที่ซี้ผึ้งซึ่งละลาย เมื่อโลหะแข็งตัวแล้ว จึงทุบดินที่พอกหุ้มไว้ออก เมื่อนำไปตกแต่งเนื้อทองสำริดให้เรียบร้อย ก็จะได้พระพุทธรูปทองสำริดตามที่ต้องการ

ภาพที่ 16 พระครูโสภณพิหารกิจ เจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา

ท่านพระครูโสภณพิหารกิจ เจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา ยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่าการหล่อพระพุทธรูปทองเหลืองปางต่างๆแต่ละองค์ ช่างจะพิถีพิถัน ใช้ระยะเวลาานานมาก เมื่อหล่อสำเร็จแล้วก็จะทุบแบบแม่พิมพ์ทิ้ง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้มีแบบปางที่ซ้ำกัน บางทีหล่อจนเสร็จแล้วไม่ได้สัดส่วนตามพุทธลักษณะก็ต้องหลอมทำใหม่ เพราะจุดประสงค์ของการสร้างพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง เพื่อเป็นการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ด้วยการให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน โดยวัดเป็นสถานที่ศึกษาที่มีมาแต่โบราณ จนกลายเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ในปัจจุบัน

ประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ผลการศึกษาวิเคราะห์ที่ได้ดังนี้

การออกแบบกิจกรรม

ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับกลุ่มตัวอย่าง เรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา โดยนำแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาจัดทำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ สามารถสรุปรายละเอียดทั้งหมดได้ดังนี้คือ

1. คู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ

พิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ประกอบด้วยข้อมูลต่างๆดังนี้

- แนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย
- รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ (ปาง อิริยาบถ มุทรา)
- ประวัติความเป็นมา แนวคิด รูปแบบงานศิลปกรรมของพิพิธภัณฑ

พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา

- พัฒนาการพระพุทธรูปในประเทศไทย โดยยึดตามการแบ่งยุคสมัย เป็นกลุ่มพระพุทธรูปในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 กับช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 19
- แบบทดสอบก่อนและหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ
- กิจกรรมภาคปฏิบัติ โดยให้กลุ่มตัวอย่างนำแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาศึกษารูปแบบงานศิลปกรรมที่พิพิธภัณฑพระพุทธรูป 80 ปาง
- คู่มืออบรมมีรูปแบบการใช้ภาษาที่เรียบง่าย กระชับ เป็นข้อมูลถูกต้อง เป็นที่ยอมรับในทางวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ทั้งนี้คำนึงถึงการความรู้ความเข้าใจพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก

2. ลักษณะกิจกรรมอบรมขณะบรรยายให้ความรู้

รูปแบบ : อธิบายเชื่อมโยงข้อมูลเนื้อหา รูปภาพ ให้สัมพันธ์กัน ไม่ซับซ้อน คำนึงถึงความเข้าใจพื้นฐานและการนำไปใช้ของกลุ่มตัวอย่าง กระตุ้นให้เกิดจินตนาการ เปลี่ยนความคิดที่ดูเหมือนว่าเรื่องราวทางพุทธประวัติต่างๆที่ไม่น่าสนใจ ให้กลายเป็นเรื่องแปลกใหม่ ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความสุข และไม่เครียดกับเนื้อหาจนเกินไป มีการเน้นลักษณะตัวอักษรให้เด่นชัด สลับกับภาพประกอบที่สวยงาม ชัดเจนถูกต้อง กระตุ้นความสนใจด้วยการตอบคำถามโดยมีของรางวัลแจกให้

เนื้อหา : อธิบายความสำคัญของแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะและ พัฒนาการพระพุทธรูปสมัยต่างๆ ในประเทศไทย มีการแบ่งยุคสมัยให้เห็นชัดเจน อธิบายรูปแบบ ลักษณะพระพุทธรูป(ปาง,มุทรา,อิริยาบถ) ปรัชญาธรรมที่แฝงในพระพุทธรูป ฯลฯ ได้อย่างถูกต้อง จนสามารถนำไปใช้เผยแพร่ต่อไปได้

ภาพที่ 17 บรรยากาศอบรมบรรยายให้ความรู้ในช่วงเช้า

3. ลักษณะกิจกรรมศึกษาเรียนรู้ที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

รูปแบบ : ให้นักเรียนนำความรู้จากการฟังบรรยายมาศึกษาลักษณะพระพุทธรูป ปางต่างๆที่พิพิธภัณฑ์ สร้างแรงจูงใจ ให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น ไปพร้อมกับใช้วิธีการวิเคราะห์ รูปแบบงานศิลปกรรมด้วยแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อนำมาปฏิบัติจริง จนเกิดทักษะ เฉพาะตัว สามารถใช้แก้ปัญหา และพัฒนาต่อยอดในระดับการศึกษาขั้นสูงต่อไปได้

เนื้อหา : จัดแสดงเรื่องราวพุทธประวัติผ่านงานศิลปกรรมพระพุทธรูปทองเหลือง สำริดทั้งหมด 80 ปาง ตั้งแต่เหตุการณ์สำคัญต่างๆในพุทธประวัติ เช่น ปางอัญเชิญจตุตถะ ปางออก บรรพชา ปางตรัสรู้ ปางแสดงปฐมเทศนา ปางปรินิพพาน ฯลฯ โดยลักษณะของพระพุทธรูปเป็นศิลปะ ร่วมสมัยแบบรัตนโกสินทร์ในพุทธศตวรรษที่ 26 ที่มีแบบแผนจากศิลปะสุโขทัยและอยุธยาเป็นหลัก

ภาพที่ 18 กลุ่มตัวอย่างร่วมกันทำงานในกิจกรรมภาคปฏิบัติ

วิเคราะห์แบบทดสอบ

ผลจากแบบทดสอบก่อนเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ

เพื่อประเมินผลความรู้ของกลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) จากโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 2 กรุงเทพมหานครฯ จำนวน 35 คน วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างคือ การสุ่มอย่างง่าย และสอบถามตามความสนใจเป็นรายบุคคล จากกลุ่มนักเรียนที่เป็นแผนวิทย์และแผนศิลป์ โดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ จากหลักสูตรการเรียนการสอนภายในโรงเรียนหรือแหล่งเรียนรู้ตามสถานที่ต่างๆเช่น วัด พิพิธภัณฑน์ เป็นต้น

แบบทดสอบจะเป็นแบบปรนัยจำนวน 20 ข้อ โดยเนื้อหาข้อสอบจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ (5 ข้อ) คติการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย (6 ข้อ) รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ (6 ข้อ) ความงามตามหลักสุนทรียภาพ (3 ข้อ) สามารถสรุปผลตามตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 4 สรุปผลแบบทดสอบก่อนเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด (คน)	ผลการทำแบบทดสอบก่อนเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ	
	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่สอบผ่าน (คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่สอบไม่ผ่าน (คน)
35	2	33

จากตารางเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 35 คน ได้ทำแบบทดสอบก่อนเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา พบว่า จำนวนกลุ่มตัวอย่าง สอดผ่านเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้จำนวน 2 คน ไม่ผ่านเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้จำนวน 33 คน

ผลจากแบบสังเกตพฤติกรรมระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ

ให้กลุ่มตัวอย่างนำความรู้ที่ได้จากการฟังบรรยายเรื่องแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย (อิริยาบถ มุทรา ปาง) และวัสดุ เทคนิคเชิงช่าง มาศึกษาวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรมที่พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง จากการสังเกตพฤติกรรมและให้ทำแบบทดสอบแบบอัตนัยไปพร้อมกับแนะนำให้คำปรึกษา โดยได้จัดกิจกรรมภาคปฏิบัติ ดังนี้คือ

ตอนที่ 1 กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างเป็นรายบุคคล ไปศึกษาพระพุทธรูปปางต่างๆโดยกำหนดเป็นอิริยาบถนั่ง นอน ยืน คนละ 2 ปาง พร้อมทั้งให้อธิบายเรื่องราวทางพุทธประวัติ และวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรม วัสดุเทคนิคเชิงช่าง ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

ตอนที่ 2 กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างเป็นรายบุคคล วาดรูปปางพระพุทธรูปที่ตนเองสนใจมาคนละ 1 ปาง พร้อมทั้งอธิบายรูปแบบงานศิลปกรรมตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ลักษณะของพระพุทธรูป(อิริยาบถ,ปาง,มุทรา) โดยคำนึงถึงหลักสุนทรียภาพตามอัตวิสัย ซึ่งแบบสังเกตพฤติกรรมระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ สามารถสรุปผลตามตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 5 สรุปผลแบบสังเกตพฤติกรรมระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ

กลุ่มตัวอย่าง ทั้งหมด (คน)	ระดับความร่วมมือ/ความสนใจ/สอบถามเนื้อหาในกิจกรรม				
	มากที่สุด 5 (คน)	มาก 4 (คน)	ปานกลาง 3 (คน)	น้อย 2 (คน)	น้อยที่สุด 1 (คน)
35	30	5	-	-	-
	ระดับความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมภาคปฏิบัติ				
	30	5	-	-	-

ภาพที่ 19 กลุ่มตัวอย่างศึกษารูปแบบลักษณะพระพุทธรูป

ภาพที่ 20 ผู้วิจัยแนะนำให้คำปรึกษาสำหรับกลุ่มตัวอย่าง

ภาพที่ 21 เสร็จสิ้นกิจกรรมเรียนรู้ที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

สรุปผลจากตาราง แบบทดสอบและสังเกตพฤติกรรมระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ ในด้านระดับความร่วมมือ/กระตือรือร้น/สอบถามเนื้อหาในกิจกรรม ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 35 คน จากเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ พบว่าเป็น ระดับมากที่สุดจำนวน 30 คน ระดับมาก จำนวน 5 คน

สรุปผลจากตาราง แบบทดสอบและสังเกตพฤติกรรมระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ ในด้านระดับความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมภาคปฏิบัติ ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 35 คน จากเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ พบว่าเป็นระดับมากที่สุดจำนวน 30 คน ระดับมาก จำนวน 5 คน

ผลจากการประเมิน แบบทดสอบและสังเกตพฤติกรรมระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่ากลุ่มตัวอย่างมีความสนใจ กระตือรือร้นสำหรับกิจกรรมเป็นอย่างดี สามารถอธิบาย ค้นหา จดจำ แยกแยะ องค์ประกอบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ (อิริยาบถ, ปาง, มุทรา) ภายในพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปางได้ โดยนำแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาใช้ให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งกลุ่มตัวอย่างยังมีการแก้ปัญหาหรือหาข้อสงสัยด้วยตัวเอง เช่น ขอคำปรึกษาระหว่างกลุ่มตัวอย่างด้วยกัน สอบถามวิทยากรผู้ให้ความรู้ หรือค้นหาข้อมูลจากคู่มืออบรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติต่างๆเหล่านี้ ถือเป็นเรื่องที่ดีสำหรับผู้เรียนในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างแต่ละคนมีความสุข สนุกสนาน เมื่อได้แสดงทักษะฝีมือ จากกิจกรรมวาดรูปพระพุทธรูปปางต่างๆ ที่ตนเองสนใจ สะท้อนให้เห็นถึงจินตนาการผสมผสานไปพร้อมกับแรงบันดาลใจ กลายเป็นผลงานศิลปะออกมา จนเกิดความงามตามหลักสุนทรียภาพได้อย่างอิสระ

ผลจากแบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ

เพื่อประเมินผลความรู้ทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่าง จากที่ได้เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) อายุ 16-18 ปี โรงเรียนราชดำริสังกัดเขตพื้นที่มัธยมศึกษาเขต 2 กรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 35 คน

แบบทดสอบจะเป็นแบบปรนัยจำนวน 20 ข้อ โดยเนื้อหาข้อสอบจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ (4 ข้อ) คติการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย (6 ข้อ) รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ (5 ข้อ) ประวัติความเป็นมา ความสำคัญรูปแบบงานศิลปกรรมของพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา (5 ข้อ) สามารถสรุปผลแบบทดสอบหลังอบรมเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 6 สรุปผลแบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ

กลุ่มตัวอย่าง ทั้งหมด (คน)	ผลการทำแบบทดสอบหลังเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ	
	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่สอบผ่าน (คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่สอบไม่ผ่าน (คน)
35	33	2

จากตารางเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 35 คน ได้ทำแบบทดสอบหลังเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา พบว่า จำนวนกลุ่มตัวอย่าง สอบผ่านเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้จำนวน 33 คน ไม่ผ่านเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้จำนวน 2 คน

วิเคราะห์ผลการทดสอบหลังเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ในเชิงปริมาณพบว่ากลุ่มตัวอย่างสามารถทำแบบทดสอบได้จำนวน 33 คน ถือว่าผ่านเกณฑ์ในระดับที่ดีมาก บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งไว้ในเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเกิดการเรียนรู้ทั้งรายบุคคลและกลุ่มย่อยสามารถอธิบาย วิเคราะห์ จดจำ แยกแยะ เกี่ยวกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ(ปาง,อิริยาบถ,มุทรา)ในประเทศไทย และเข้าใจถึงงานศิลปกรรมที่พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือได้ดี สามารถนำไปใช้ต่อยอดในระดับการศึกษาชั้นสูงหรือเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ต่อไปในอนาคตได้

ผลจากแบบสอบถามประสิทธิภาพและความพึงพอใจ

จากการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา เป็นกลุ่มตัวอย่างที่มาจากนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) อายุ 16-18 ปี โรงเรียนราชดำริ สังกัดเขตพื้นที่มัธยมศึกษาเขต 2 กรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 35 คน โดยสามารถสรุปผลเป็นตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 7 สรุปแบบสอบถามประสิทธิภาพและความพึงพอใจ

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับประสิทธิภาพและความพึงพอใจ				
	มากที่สุด 5 (คน)	มาก 4 (คน)	ปานกลาง 3 (คน)	น้อย 2 (คน)	น้อยที่สุด 1 (คน)
ด้านวิทยากร					
1.ถ่ายทอดความรู้ชัดเจน	18	17			
2.อธิบายได้ตรงประเด็น	24	11			
3.การเชื่อมโยงเนื้อหา	17	17	1		
4.ภาพและภาษาเข้าใจง่าย	23	11	1		
5.ใช้เวลาตามที่กำหนดไว้	27	6	2		
6.สามารถตอบข้อซักถาม	18	13	4		
7.ความพร้อมด้านเอกสาร	28	5	2		
ด้านความรู้ความเข้าใจ					
1.ก่อน อบรม	7	6	10	10	2
2.หลัง อบรม	13	18	4		
3.อธิบายรายละเอียดได้	12	12	11		
ด้านการนำความรู้ไปใช้					
1.ประยุกต์ใช้ในการเรียน	17	15	3		
2. มีความมั่นใจ	17	11	7		
3.นำความรู้ไปเผยแพร่ได้	14	11	9		1

ด้านวิทยากร

มีการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างชัดเจน พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 18 คน และระดับมาก จำนวน 17 คน มีการอธิบายเนื้อหา (แนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ,รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ) ได้ตรงประเด็น พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 24 คน และระดับมาก จำนวน 11 คน

วิทยากรอธิบายให้กลุ่มตัวอย่างสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับศึกษาพระพุทธรูปปางต่างๆ และรูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 17 คน ระดับมาก จำนวน 17 คน และระดับปานกลางจำนวน 1 คน

ช่วงการบรรยายให้ความรู้ วิทยากรนำรูปภาพที่เข้าใจได้ชัดเจน ถูกต้อง สวยงาม พร้อมกับการใช้ภาษาที่สละสลวย เหมาะสมกับวัย เข้าใจในเนื้อหาได้ดี พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 23 คน ระดับมาก จำนวน 11 คน และระดับปานกลาง จำนวน 1 คน

วิทยากรจัดกิจกรรมต่างๆ โดยใช้เวลาได้อย่างเหมาะสมตามเนื้อหาที่กำหนดไว้ พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 27 คน ระดับมาก จำนวน 6 คน และระดับปานกลาง จำนวน 2 คน

ขณะบรรยายให้ความรู้ กลุ่มตัวอย่างสอบถามวิทยากรจากปัญหาหรือประเด็นข้อสงสัยต่างๆ พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 18 คน ระดับมากจำนวน 13 คน และระดับปานกลาง จำนวน 4 คน

คู่มืออบรมที่ประกอบไปด้วย แบบทดสอบ กิจกรรมภาคปฏิบัติ มีรายละเอียดข้อมูล ถูกต้องชัดเจน เข้าใจง่าย สอดคล้องกับบริบทต่างๆเพื่อศึกษารูปแบบงานศิลปกรรม พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 28 คน ระดับมาก จำนวน 5 คน และระดับปานกลาง จำนวน 2 คน

วิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ จากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา พบว่าการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากร สามารถอธิบายเนื้อหาได้ตรงประเด็น ชัดเจน ถูกต้อง เพราะนำแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะมาใช้ให้เกิดประโยชน์ วิทยากรคำนึงถึงความรู้เข้าใจพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก โดยคำนึงถึงเนื้อหาสอดคล้องกับการใช้ภาษา รูปภาพ ชัดเจนถูกต้อง เข้าใจง่าย วิทยากรสามารถควบคุมเวลาจัดกิจกรรมแต่ละขั้นตอนได้อย่างเหมาะสม และสามารถแนะนำให้คำปรึกษากับประเด็นปัญหาหรือข้อสงสัยต่างๆจากกลุ่มตัวอย่างได้ดี

ด้านความรู้ความเข้าใจ

จากตารางสรุปผล **ก่อน** เข้าอบรมเชิงปฏิบัติการด้วยวิธีการสังเกต สอบถามและทำแบบทดสอบ ของกลุ่มตัวอย่าง มีระดับความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ และรูปแบบศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 8 ปาง พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ระดับมากที่สุดจำนวน 7 คน ระดับมาก จำนวน 6 คน ระดับปานกลาง จำนวน 10 คน ระดับน้อย จำนวน 10 คน และระดับน้อยที่สุด จำนวน 2 คน

จากตารางสรุปผล **หลัง** เข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ ด้วยวิธีการสังเกต สอบถามและทำแบบทดสอบ ของกลุ่มตัวอย่าง มีระดับความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ และรูปแบบศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 13 คน ระดับมาก จำนวน 18 คน และระดับปานกลาง จำนวน 4 คน

กลุ่มตัวอย่างสามารถบอกประโยชน์และอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ และรูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 12 คน ระดับมาก จำนวน 12 คน และระดับปานกลาง จำนวน 11 คน

ด้านการนำความรู้ไปใช้

จากตารางสรุปผลประสิทธิภาพและความพึงพอใจ กลุ่มตัวอย่างสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตจริง และประยุกต์ใช้ในระดับการศึกษาขั้นสูงต่อไปได้ พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 17 คน ระดับมากจำนวน 15 คน และระดับปานกลาง จำนวน 3 คน

กลุ่มตัวอย่างมีความมั่นใจที่จะนำความรู้ไปใช้ต่อไปได้ พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้คือ คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 17 คน ระดับมากจำนวน 11 คน และระดับปานกลาง จำนวน 7 คน

กลุ่มตัวอย่างคาดว่าจะนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมเชิงปฏิบัติการไปเผยแพร่หรือถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นได้ พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้คือ คือ ระดับมากที่สุดจำนวน 14 คน ระดับมากจำนวน 11 คน ระดับปานกลาง จำนวน 9 คน และระดับน้อยที่สุด จำนวน 1 คน

วิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ จากผลการศึกษาประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างต่อการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) จากโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 2 กรุงเทพมหานคร จำนวน 35 คน วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างคือ การสุ่มอย่างง่าย และสอบถามความสนใจเป็นรายบุคคล จากกลุ่มนักเรียนที่เป็นแผนวิทย์และแผนศิลป์ พบว่า ก่อนเข้ารับอบรมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มตัวอย่างมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ ในประเทศไทยอยู่น้อยมาก จะเห็นได้จากการทำแบบทดสอบก่อนอบรมเชิงปฏิบัติการหรือสอบถามเป็นรายบุคคล แต่หลังจากได้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ พบว่า กลุ่มตัวอย่างสามารถนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ประเมินผลได้จากการทำแบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ การสังเกตและสอบถามระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ ถึงแม้จะมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1 คน จากผลแบบสอบถามประสิทธิภาพความพึงพอใจที่คาดว่าจะไม่สามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ภาพรวมการจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ในครั้งนี้ ซึ่งให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ เข้าใจ และนำไปใช้สำหรับกลุ่มตัวอย่าง เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จนเกิดจิตสำนึกทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรม ตอบสนองที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญ เพื่อพัฒนาเผยแพร่ความรู้งานศิลปกรรมภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ข้อวิจารณ์

จากผลการศึกษาประสิทธิภาพและความพึงพอใจการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 2 กรุงเทพมหานคร จำนวน 35 คน สามารถนำมาเป็นข้อวิจารณ์ได้ดังนี้คือ

1. การออกแบบวิธีการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเกิดประสิทธิภาพและความพึงพอใจ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยเน้นความสำคัญ 3 เรื่องคือ แนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ (ปาง, อิริยาบถ, มุทรา) ในประเทศไทย และรูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปางวัดกระทุ่มเสือปลา ดังนั้นประสิทธิภาพของสื่อที่ศุภอนุภรณ์ สื่อนำเสนอ จะต้องอยู่บนพื้นฐานความพร้อมด้านเนื้อหา การผลิต และกระบวนการใช้งานอยู่เสมอ

2. ผลการศึกษาที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีประสิทธิภาพและความพึงพอใจที่ดี เกิดจากการที่ผู้วิจัยนำความสำคัญทางประวัติศาสตร์ศิลปะ มาพิจารณาถ่วงน้ำหนักของข้อมูลเนื้อหา ให้ชัดเจนถูกต้องบนพื้นฐานความรู้ความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อออกแบบและจัดทำคู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการ ประกอบไปด้วย แบบทดสอบ กิจกรรมภาคปฏิบัติ อีกทั้งได้รับคำแนะนำช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ เพราะผู้วิจัยถือว่าองค์ความรู้แขนงนี้ คือรูปแบบกระบวนการทางความคิด ที่วางแผนมาแล้วอย่างเป็นระบบ สามารถนำมาสร้างแนวทางการเรียนรู้งานศิลปกรรมได้ดี ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปปฏิบัติใช้ได้อย่างยั่งยืน

4. กลุ่มตัวอย่างสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ มาประยุกต์ใช้ในการทำงานและระดับการศึกษาขั้นสูงต่อไปได้ เพราะจากสภาพในปัจจุบันองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือตามหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้งานศิลปกรรมภายในชุมชน ยังขาดบุคลากรที่จะถ่ายทอดความรู้ผู้น้อยมาก

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ

การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้แก่ พระครูอมรรตธรรมนิวิทย์ เจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา พระครูสมุห์จุมพล โชติปาโล (คำแข่ง) รองเจ้าอาวาส ที่ได้เอื้ออำนวยความสะดวกและเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยนำกลุ่มตัวอย่างมาศึกษาหาความรู้ รูปแบบงานศิลปกรรมภายในพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง ทำให้เกิดประสบการณ์ใหม่ๆ จากการได้ลงมือปฏิบัติจริง ภายใต้ระบบบริหารจัดการ ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ส่วนข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำช่วยเหลือ จากอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ถ่วงน้ำหนักข้อมูลให้ถูกต้อง เพื่อนำมาใช้สำหรับกลุ่มตัวอย่าง นอกจากนี้ ผู้อำนวยการ และคณะครูโรงเรียนราชดำริทุกฝ่าย ต่างให้ความร่วมมือและสนับสนุนการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้

รวมทั้งโรงเรียนวัดกระทุ่มเสือปลา ที่อนุเคราะห์ด้านเวลาและสถานที่ สำหรับการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ได้เป็นอย่างดีด้วย

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

จากความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ เพื่อสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างต่อการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ และ เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรม ที่มาความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ตามแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ สามารถสรุปผลการศึกษาในด้านต่างๆได้ดังนี้

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยค้นคว้าข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ศิลปะ มาศึกษาวิเคราะห์ รูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย เพื่อสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจต่อการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา สำหรับกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) จากโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 2 กรุงเทพมหานคร จำนวน 35 คน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างคือ การสุ่มอย่างง่าย และสอบถามตามความสนใจเป็นรายบุคคล จากกลุ่มนักเรียนที่เป็นแผนวิทย์และแผนศิลป์ โดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ จากหลักสูตรการเรียนการสอนภายในโรงเรียน หรือแหล่งเรียนรู้ตามสถานที่ต่างๆเช่น วัด พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ เป็นต้น

ภายหลังจากการค้นคว้าข้อมูลเอกสารและลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางจัดการเรียนรู้และสร้างเครื่องมือ สำหรับจัดทำคู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการที่ประกอบไปด้วย เนื้อหาความรู้ รูปภาพ แบบทดสอบ กิจกรรมภาคปฏิบัติ ฯลฯ เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน คือนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ครูผู้มีประสบการณ์สอนในสถานศึกษา และพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางพุทธประวัติกับดูแลพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ได้ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมสำหรับข้อเสนอแนะ ปรับปรุงแก้ไข ซึ่งจากการตรวจสอบกลับกรองข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน มีความเห็นว่า ผ่าน สามารถนำไปใช้ทดลองกับกลุ่มตัวอย่างได้

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้แบบทดสอบก่อนอบรมเชิงปฏิบัติการ แบบสังเกต พฤติกรรมระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ แบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ และแบบสอบถาม ประสิทธิภาพและความพึงพอใจ สำหรับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อบันทึกประเมินผลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากบริบทปัจจัยต่างๆที่พบเห็น เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของตาราง และแปลผลโดยการบรรยาย

วิธีการศึกษาคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทยและรูปแบบงาน ศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพโดย ใช้แนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ จากการสืบค้นข้อมูลเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องไปพร้อมกับขอ คำแนะนำให้คำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งลงพื้นที่เก็บข้อมูลหลักฐานสำหรับเปรียบเทียบงาน ศิลปกรรมจากแหล่งอื่นๆ เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลโดยการบรรยาย

ประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการทำแบบทดสอบก่อนอบรมเชิงปฏิบัติการของกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นแบบปรนัย จำนวน 20 ข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 35 คน ได้สอบผ่านเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ 2 คน ไม่ผ่าน 33 คน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่าง ก่อนเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด วิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ คติการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย ลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ และประวัติความเป็นมา รูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง อยู่ในระดับที่น้อยมาก เพราะปัญหาเกิดจาก พื้นฐานความรู้ความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ เช่น วัด พิพิธภัณฑสถานฯ ยังมีอยู่น้อย ประกอบกับหลักสูตรการเรียนการสอนภายในโรงเรียนไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าใดนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยังขาดบุคลากร สำหรับถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน

ผลการทำแบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการของกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นแบบปรนัย จำนวน 20 ข้อ ซึ่งเนื้อหาข้อสอบจะเกี่ยวข้องกับวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ คติการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย ลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ และ รูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 35 คนได้สอบผ่านเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ 33 คน ไม่ผ่าน 2 คน สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจจากเดิม เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นอย่างมาก สามารถเป็นนำไปใช้เครื่องมือเพื่อพัฒนาเผยแพร่ความรู้ด้วยตัวเองต่อไปได้

จากกิจกรรมภาคปฏิบัติ ที่ได้ศึกษาหลักฐานรูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา สามารถสรุปผลการศึกษาได้ 2 ส่วนคือ

ส่วนแรก ผลจากแบบสังเกตพฤติกรรมความร่วมมือ กระตือรือร้น และสอบถาม เนื้อหาในกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้คือ ระดับมากที่สุด จำนวน 30 คน และ ระดับมาก จำนวน 5 คน

ส่วนที่สอง ผลจากการสังเกตสอบถามและแบบทดสอบแบบอัตนัยระหว่างกิจกรรมภาคปฏิบัติ เพื่อทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลาของกลุ่มตัวอย่าง พบตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือระดับมากที่สุด จำนวน 30 คน ระดับมาก จำนวน 5 คน

สะท้อนให้เห็นว่าพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา คือแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน แบบอัยาศัยตามระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่สามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้วยการนำแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ มาศึกษารูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆภายในพิพิธภัณฑ์ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย สามารถอธิบายวิเคราะห์ จดจำ แยกแยะ และสัมผัสวัตถุจริงในงานศิลปกรรมได้ ควบคู่ไปพร้อมกับเกิดจินตนาการซาบซึ้งในความงามทางอุดมคติจากงานศิลปกรรม

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นต่างๆได้ดังนี้คือ

ด้านวิทยากร สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดีเกี่ยวกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ คติการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย ลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ(อิริยาบถ มุทรา ปาง) และรูปแบบศิลปะพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป วิทยากรอธิบายเชื่อมโยงเนื้อหาได้ตรงประเด็นตามระยะเวลาที่กำหนด วิทยากรนำคู่มืออบรมที่มีความเหมาะสมเนื่องจากใช้ข้อมูลเนื้อหา ภาษา รูปภาพ สอดคล้องกัน วิทยากรสามารถตอบคำถามจากประเด็นปัญหาหรือข้อสงสัยจากกลุ่มตัวอย่างได้ดี พบว่าระดับประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม ภาพรวมทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้คือ ระดับมากที่สุด

ด้านสถานที่ จากการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการมีความพร้อมและเหมาะสม เรื่องระยะเวลา อาหาร โสตทัศนูปกรณ์ พบว่าระดับประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม ภาพรวมทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้คือ ระดับมากที่สุด

ด้านความรู้ความเข้าใจ กลุ่มตัวอย่างสามารถบอกประโยชน์และอธิบายรายละเอียดจากการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา พบว่าระดับประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม ภาพรวมทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้คือ ระดับมาก

ด้านการนำความรู้ไปใช้ หลังจากการอบรมเชิงปฏิบัติการ พบว่ากลุ่มตัวอย่างสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาชั้นสูงและมีความมั่นใจว่าจะนำความรู้เรื่องวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ คติการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย ลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ และ รูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปางไปเผยแพร่หรือถ่ายทอดต่อไปได้ พบว่าระดับประสิทธิภาพและความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม ภาพรวมทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้คือ ระดับมากที่สุด

ดังนั้น จากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพระพุทธรูปปางต่างๆ พิพิธภัณฑสถาน 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา สำหรับกลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) จากโรงเรียนราชดำริ จำนวน 35 คน ผู้วิจัยสามารถสร้างประสิทธิภาพและความพึงพอใจให้เกิดขึ้นสำเร็จได้ด้วยดี สะท้อนได้จากการสังเกตสอบถามและผลจากการทำแบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งรายบุคคลและกลุ่มย่อย ในเชิงพฤติกรรมสามารถค้นหา จัดจำ แยกแยะ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ คติการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย ลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ (อิริยาบถ มุทรา ปาง) และ รูปแบบศิลปกรรมพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปาง จนทำให้กลุ่มตัวอย่างสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาชั้นสูงหรือนำไปเรียนรู้งานศิลปกรรมไทยแหล่งอื่นๆได้ และนอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างยังได้เรียนรู้เรื่องราวทางพุทธประวัติที่หลากหลาย ไปพร้อมกับซาบซึ้งในความงามทางพุทธศิลป์ ทำให้เกิดจินตนาการ มีแรงบันดาลใจเป็นพลังขับเคลื่อน จนสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยตัวเองต่อไปได้

ผู้วิจัยจึงเชื่อมั่นได้ว่า กลุ่มตัวอย่างที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ จะเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมไทย และเป็นบุคลากรสำคัญที่จะเผยแพร่ความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะได้ พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูป 80 ปางวัดกระทุ่มเสือปลา จึงเป็นตัวอย่างแหล่งเรียนรู้งานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญในชุมชน เพราะเป็นสถานที่พัฒนาในเรื่องความคิด ความเข้าใจในคุณค่าและทัศนคติอย่างกว้างขวาง สำหรับผู้เรียนยุคปัจจุบันได้อย่างแท้จริง

รูปแบบงานศิลปกรรมพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปางวัดกระทุ่มเสือปลา

จากการศึกษาแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ทำให้เรามองเห็นพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง ว่าเป็นตัวอย่างงานศิลปะร่วมสมัยในยุคปัจจุบันที่แสดงความเป็นไทย และกลืนอายุจากอดีตยังคงปรากฏอยู่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษางานศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี อีกทั้งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนและประเทศชาติ

รูปแบบการนำเสนองานศิลปกรรมพระพุทธรูปทั้ง 80 ปาง มีลักษณะแนวจัดวางหรือศิลปะแบบติดตั้ง บนแผนผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยทั้งหมดเป็นกลุ่มพระพุทธรูปชุดเดียวกัน ตามแบบที่นิยมในยุคปัจจุบันคือ เกิดจากความศรัทธาบริจาคสร้างถวายให้ แบบศิลปะรัตนโกสินทร์ในพุทธศตวรรษ 26 ที่มีอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยและอยุธยาเป็นแบบแผนสำคัญ ซึ่งเป็นศิลปะที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตาม กลุ่มพระพุทธรูปปางต่างๆภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ก็มีรูปแบบศิลปะอื่นๆที่แตกต่างออกไป เช่น ปางพยาบาลภิกษุอาพาธและปางคันธาระ เป็นรูปแบบของพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการรับวัฒนธรรมตะวันตก สืบเกิดได้จากการครองจักรเป็นรัฐบาลแบบ วัฒนธรรมชาติ และลักษณะท่าทางได้เหมือนคนจริง

แนวคิดการสร้างพระพุทธรูป 80 ปาง เกิดจากความต้องการที่จะสร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้เกิดความน่าเลื่อมใสศรัทธา สำหรับคนในชุมชน จึงให้ช่างผู้ออกแบบสร้าง คำนึงถึงเรื่องลักษณะ มหาบุรุษ 32 ประการ ตามความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ว่ามีพระวรกายที่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาสามัญ เมื่อเห็นแล้วควรแก่การเคารพบูชากราบไหว้ ส่วนทัศนคติด้านความงามในการออกแบบสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ก็ขึ้นอยู่กับทักษะฝีมือของช่างแต่ละคนเป็นตัวกำหนด

พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง เป็นตัวอย่างสำคัญ สำหรับคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆในประเทศไทย ที่เกิดจากพุทธศาสนิกชนในแต่ละท้องถิ่น ศึกษาพุทธประวัติ ถ่ายทอดภายในวัฒนธรรม และสร้างสรรค์รูปแบบขึ้นมา จนเกิดการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆอย่างมากมาย แต่ในปัจจุบันไม่อาจกำหนดกฎเกณฑ์ได้ว่า พระพุทธรูปในประเทศไทยมีจำนวนปางทั้งหมดเท่าใด เพราะบางปางคิดค้นมาตั้งแต่ครั้งแรกเริ่มมีพระพุทธรูปในอินเดีย แต่บางปางเพิ่งคิดค้นในไทย เมื่อไม่นานมานี้ ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆจะเป็นไปตามความนิยมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม ผู้นำในชุมชน ส่งอิทธิพลให้ช่างผู้ออกแบบ เกิดแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์ผลงานออกมา กลายเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม

การจัดแสดงพระพุทธรูปไว้ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกับการศึกษาวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา จึงเป็นศูนย์กลางสำหรับการถ่ายทอดความรู้ เพื่อจะสะท้อนให้เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ซึ่งชาวพุทธทั้งหลายจะต้องพึงระลึกถึง เพราะรูปแบบลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆ ภายในพิพิธภัณฑ์ ไม่ใช่วัตถุโบราณที่หยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหว แต่เป็นสิ่งที่มีชีวิตไปกับผู้คนทุกเพศทุกวัย ตามแต่เราจะจินตนาการ และพระพุทธรูปจากที่เคยเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า จึงมีความเป็นคนมากขึ้น จนถึงมีความรัก เกิดความเป็นจริง สามารถลดบันดาลให้เกิดผลดีผลเสียต่อมนุษย์ได้ ในสภาวะที่สังคมต้องการที่พึ่งทางจิตใจอย่างมากในปัจจุบัน

ปัญหาที่พบในการศึกษา

1. พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา ขาดอุปกรณ์ด้านเทคโนโลยี และสื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับศึกษาลักษณะพระพุทธรูปปางต่างๆในงานศิลปกรรม
2. บุคลากรที่จะเผยแพร่ความรู้ เช่น ครูในโรงเรียน พระในวัด มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะอยู่น้อยมาก
3. นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) ในโรงเรียนตามระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขาดแรงจูงใจที่จะศึกษารูปแบบงานศิลปกรรม เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ของไทย

ข้อเสนอแนะ

1. โรงเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรเห็นความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ อย่างเช่น จัดช่วงเวลาทัศนศึกษา ให้นักเรียนไปดูงานศิลปกรรมตามแหล่งพื้นที่จริง โดยมีครูผู้มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะกำกับดูแล และบรรจุประวัติศาสตร์ศิลปะให้เป็นวิชาสำคัญในหลักสูตรการเรียนการสอน ควบคู่กับการนำเครื่องมือเทคโนโลยี มัลติมีเดีย มาใช้เป็นสื่อการสอน ให้เกิดความแปลกใหม่ ดึงดูดความสนใจ เพื่อผู้เรียนจะได้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตและต่อยอดในระดับการศึกษาขั้นสูงต่อไป
2. ควรมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องภายในชุมชน เพื่อถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์ศิลปะ สำหรับศึกษางานศิลปกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้เรียน เพราะประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองมาอย่างช้านาน ทั้งในด้านความคิด วิถีชีวิตในชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามในแต่ละท้องถิ่น จึงจำเป็นและต้องทำความเข้าใจถึงรากเหง้าอย่างแท้จริง เพื่อจะได้เกิดสำนึกในความรัก ศรัทธา และหวงแหนศิลปะประจำชาติได้อย่างถูกต้อง ภายใต้กรอบความคิดเป็นเหตุและผล จนสามารถเผยแพร่ให้คงอยู่สืบไปได้

3. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ดูแลพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา นอกจากจะต้องจัดระบบบริหารจัดการ ใช้จ่ายเงินประเมินผลงานให้เรียบร้อยแล้ว การดำเนินงานต่างๆ ต้องทำให้เกิดความรัก ความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าอย่างแท้จริง เพื่อทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมกัน สำหรับดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

4. ทางฝ่ายผู้รับผิดชอบ ควรสร้างศูนย์ข้อมูลกลางสำหรับประวัติศาสตร์ศิลปะภายในพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา โดยมีเจ้าหน้าที่ดูแลและให้ความรู้เพิ่มเติม ควบคู่กับการสนับสนุนให้สร้างสื่อเทคโนโลยีต่างๆ ขึ้นมา เช่น ป้ายให้ความรู้ดิจิทัล สื่อมัลติมีเดีย ฯลฯ เพื่อที่จะสามารถอธิบายรูปแบบงานศิลปกรรมได้อย่างชัดเจนถูกต้อง ไปพร้อมกับการสร้างความน่าสนใจ แปลกใหม่ แก่ผู้คนที่มาเที่ยวชม

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. การอนุรักษ์พระพุทธรูป. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2530.
- ไขศรี แสงอรุณ. พระพุทธรูปปางต่างๆในสยามประเทศ:ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่
มหาภิเนษกรรมถึงมหาปรินิพพาน. กรุงเทพฯ: มติชน, 2553.
- คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน. ตำราพระพุทธรูปปางต่างๆตามพระมติสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม
พระปรมาภิไธยชิโนรส. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550.
- จิต บัวบุศย์. สกลุศิลป์-พระพุทธรูปในประเทศไทยมรดกวัฒนธรรมไทย. พระนคร: โรงพิมพ์ศาสนา,
2507.
- ชะลูด นิ่มเสมอ. องค์ประกอบของศิลปะ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2557.
- เชษฐ ติงสัชชวลี. พระพุทธรูปอินเดีย. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2554.
- เทพพร มังธานี. พุทธประวัติฉบับพระพุทธรูป 80 ปาง. กรุงเทพฯ: ธรรมศาลา, 2558.
- พระครูสมุห์จุมพล โชติปาโล(คำแข็ง). ศึกษาพุทธประวัติของพุทธปฏิมากร 80 ปาง ในพิพิธภัณฑ์วัด
กระทุ่มเสือปลา. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.
- พระพิมพ์ลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆ. กรุงเทพฯ: มุขนิธิหอไตร,
2533.
- พระยาปริยัติธรรมธาดา. ตำนานพระแก้วมรกตฉบับสมบูรณ. กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2504.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. ประวัติ แนวความคิด และวิธีค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย. กรุงเทพฯ:
เมืองโบราณ, 2551.
- . พระพุทธรูปมาสยาม. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, 2553.
- วันจันทร์ ศิริวงศ์. สื่อคอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย สำหรับเด็กปฐมวัยตาม
แนวคิดการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานการทำงานของสมอง เรื่อง พระพุทธรูปจำนวน 8 ปาง
ที่เด็กไทยควรรู้จัก. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.
- วิบูลย์ ธีสุวรรณ. 5นาทีกับศิลปะไทย. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, 2549.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบพัฒนาการและความเชื่อของคนไทย.
กรุงเทพฯ: สมาพันธ์, 2556.
- เศรษฐมนันต์ กาญจนกุล. พระพุทธรูปเจ้าปางต่างๆ. กรุงเทพฯ: วีพริ้นท์, 2550.
- สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์. พระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: ตะวันออก, 2540.
- สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพุทธเจดีย์. กรุงเทพฯ: รุ่งวัฒนา, 2513.
- สมพร อยุธยา. พระพุทธรูปปางต่างๆ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2514.

สันติ เล็กสุขุม. งานช่าง คำช่างโบราณ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

———. ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2544.

สำนักพิมพ์มติชน. ภาพพุทธประวัติวัดทองนพคุณ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์แฉศ, 2526.

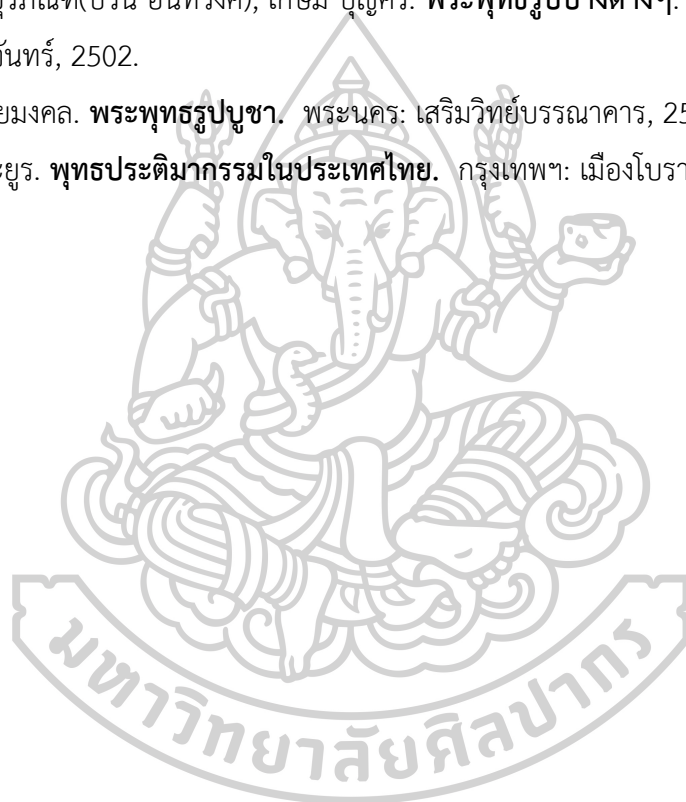
เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พระพุทธจริยาวัตร 60 ปาง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2546.

หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. ประวัติศาสตร์ศิลปะกับประเทศไทยใกล้เคียงอินเดียฯ. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: มติชนปากเกร็ด, 2549.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์(ป่วน อินทวงศ์), เกษม บุญศรี. พระพุทธรูปปางต่างๆ. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2502.

อุดมทรัพย์, ชัยมงคล. พระพุทธรูปบูชา. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ, 2510.

อุลลชาภูษะ, ประยูร. พุทธประติมากรรมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2543.

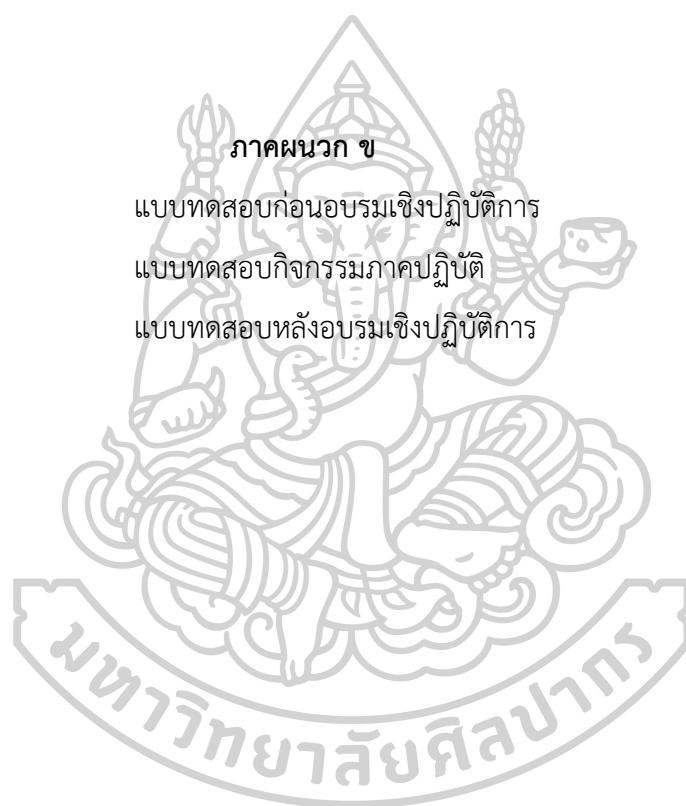

ภาคผนวก

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง
อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ
คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร
กรุงเทพมหานคร
2. พระครูสมุห์จุมพล โชติปาโล (คำเซ่ง)
ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธประวัติ และผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธรูปศาสนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองเจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา
กรุงเทพมหานคร
3. นางสาวศรีสุดา ลิขิตวงศ์
ผู้เชี่ยวชาญด้านประสบการณ์สอนในโรงเรียน
ครุศาสตรมหาบัณฑิต(ค.ม.) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
โรงเรียนราชดำริ
กรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก ข

แบบทดสอบก่อนอบรมเชิงปฏิบัติการ

แบบทดสอบกิจกรรมภาคปฏิบัติ

แบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ

ชื่อ-นามสกุล.....ระดับชั้น.....ห้อง.....

แบบทดสอบก่อนอบรมเชิงปฏิบัติการ (Pretest)

1. ข้อใดหมายถึง “ประวัติศาสตร์ศิลปะ”
  - ก. ศึกษางานศิลปกรรมของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
  - ข. ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติวัฒนธรรมนั้นๆ
  - ค. ศึกษางานศิลปะแขนงต่างๆที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติ
  - ง. ศึกษาพัฒนาการด้านความคิด สติปัญญา การกระทำและผลงานของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ผู้สร้างงานศิลปะความงามตามหลักสุนทรียภาพสะท้อนเรื่องราวต่างๆยกเว้นข้อใด
  - ก. จินตนาการ
  - ข. สืบต่อจากพันธุกรรม
  - ค. แรงบันดาลใจ
  - ง. สังคมวิถีชีวิต
3. สิ่งใดจะทำให้มนุษย์เข้าใจถึงรากเหง้าแห่งชุมชนและวัฒนธรรมไทย
  - ก. เทคโนโลยี
  - ข. การเมืองการปกครอง
  - ค. ศิลปะประจำชาติ
  - ง. เศรษฐกิจและสังคม
4. บุคคลสำคัญผู้วางรากฐานการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะไทยมาจนถึงปัจจุบันคือใคร
  - ก. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
  - ข. หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช
  - ค. หม่อมราชวงศ์ศีกฤษดิ์ ปราโมช
  - ง. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล
5. มีหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปเป็นครั้งแรกในอินเดียพื้นที่ใด
  - ก. คันธาระ
  - ข. วัชชี
  - ค. มคธ
  - ง. อมราวดี
6. พระพุทธรูป เป็นสิ่งเคารพบูชาทางพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พระเจดีย์” ประเภทใด
  - ก. ธรรมเจดีย์
  - ข. อุเทสิกเจดีย์
  - ค. บริโภคเจดีย์
  - ง. ธาตุเจดีย์
7. ลักษณะพระพุทธรูปในอินเดียยุคแรกเริ่มมีความคล้ายคลึงกับศิลปะใด
  - ก. จีน
  - ข. เขมร
  - ค. เปอร์เซีย
  - ง. กรีก-โรมัน

8. ศิลปะอินเดียกลุ่มใด มีบทบาทต่องานศิลปกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมาก
- ก. อมราวดี ข. กุปตะ
 ค. มถุรา ง. ปาละ
9. การดูลักษณะพระพุทธรูปที่เป็นการแสดงความหมายด้วยมือ เรียกว่าอย่างไร
- ก. มุทรา ข. อิริยาบถ
 ค. ปาง ง. คุณะ
10. ข้อต่อไปนี้มีความหมายถึง “ปาง” ยกเว้นข้อใด
- ก. ครึ่งหรือเมื่อ เป็นการบอกเวลา ข. อิริยาบถ อาการยีนนอนนั่งเดิน
 ข. แสดงพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่ง ง. คำเรียกที่เกิดในสมัยรัชกาลที่ 3
11. องค์ประกอบพระพุทธรูปที่มีลักษณะ “เป็นตุ่ม นูนตรงกลางบนพระเศียร” เรียกว่าอย่างไร
- ก. เกตุมาลา ข. อุษณีษะ
 ค. อุณาโลม ง. ประภามณฑล
12. พระพุทธรูปสุโขทัยกลุ่มใดเรียกว่าแบบคลาสสิกและได้รับความนิยมอย่างมากจนถึงปัจจุบัน
- ก. หมวดใหญ่ ค. หมวดกำแพงเพชร
 ค. หมวดพระพุทธรชินราช ง. หมวดเบ็ดเตล็ด
13. พระพุทธรูปลีลา ถือเป็นความงามตามอุดมคติที่โดดเด่นและเป็นแบบเฉพาะของสมัยใด
- ก. ทวารวดี ข. อยุธยา
 ค. สุโขทัย ง. รัตนโกสินทร์
14. ในสมัยรัตนโกสินทร์ การสร้างพระพุทธรูปสำคัญและคิดค้นจำนวนปางมากที่สุดคือช่วงเวลาใด
- ก. รัชกาลที่ 1-2 ข. รัชกาลที่ 3
 ค. รัชกาลที่ 4 ง. รัชกาลที่ 5
15. แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปตามคติกึ่งสมจริงจากตะวันตก เริ่มในสมัยใด
- ก. รัชกาลที่ 1-2 ข. รัชกาลที่ 3
 ข. รัชกาลที่ 4 ง. รัชกาลที่ 5
16. “พระพุทธรูป” จัดเป็นงานศิลปกรรมประเภทใด
- ก. สถาปัตยกรรม ข. ประติมากรรม
 ค. จิตรกรรม ง. ไม่มีข้อถูก

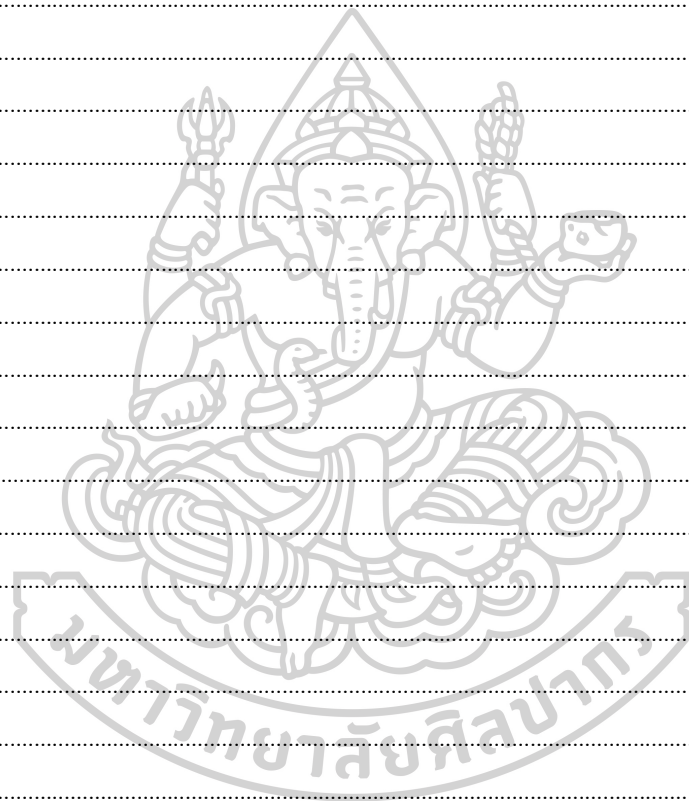
แบบทดสอบกิจกรรมภาคปฏิบัติ

คำสั่ง ตอนที่ 1 ให้นักเรียนระบุชื่อปางพระพุทธรูป พร้อมคำอธิบายรูปแบบลักษณะและ
 ความสำคัญใน พุทธประวัติ โดยกำหนดให้เป็นอริยาบถละ 2 ปางดังต่อไปนี้คือ
 อริยาบถนี้.....

.....
 .....

.....
 .....

อริยาบถอื่น.....
 .....

.....
 .....

นอน.....

.....

.....

.....

.....

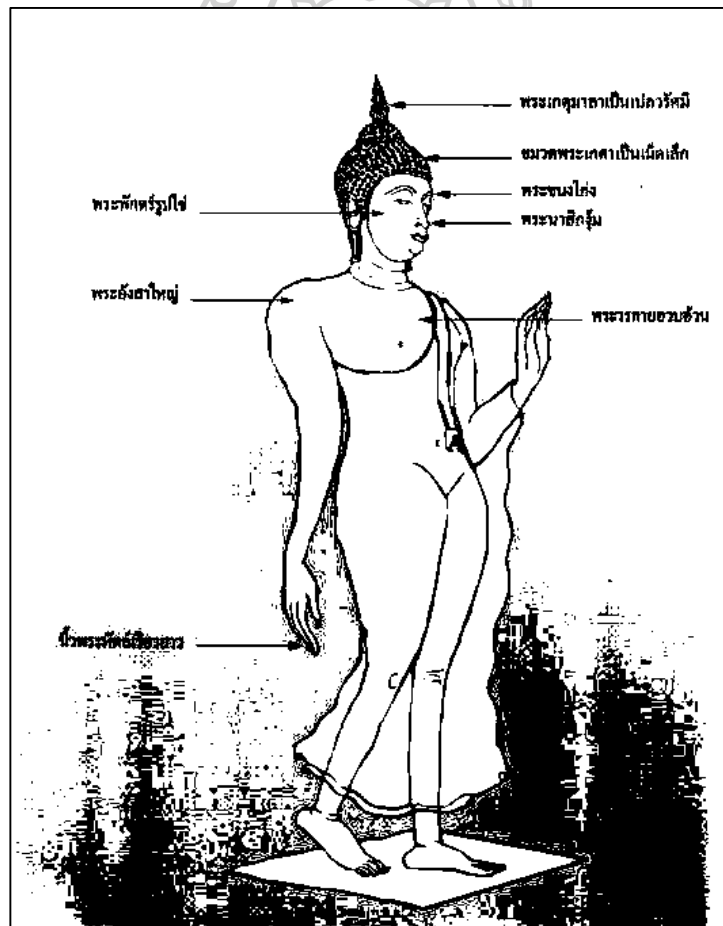
.....

.....

.....

.....

คำสั่งตอนที่2 ให้นักเรียนวาดรูปปางพระพุทธรูปที่ตนเองสนใจมา 1 ปาง พร้อมบอกชื่อ รูปแบบ ลักษณะ พร้อมคำอธิบายมาอย่างละเอียด ดังตัวอย่างเช่น

ชื่อปางคือ พระพุทธรูปปางลีลา ศิลปะสุโขทัย

ชื่อ-นามสกุล.....ระดับชั้น.....ห้อง.....

แบบทดสอบหลังอบรมเชิงปฏิบัติการ (Posttest)

1. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะพระพุทธรูปที่นิยมสร้างในอินเดีย

ก. ลีลา	ข. ประธานอภัย
ค. สมာธิ	ง. แสดงธรรม
2. คติการสร้างพระพุทธรูปจากอดีตจนถึงปัจจุบันจะให้ความสำคัญกับเรื่องใดมากที่สุด

ก. วัสดุอุปกรณ์	ข. สภาพแวดล้อมในสังคม
ค. ลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ	ง. วัฒนธรรมประเพณี
3. ข้อใดหมายถึง “ประวัติศาสตร์ศิลปะ”

ก. ศึกษางานศิลปกรรมของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ข. ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติวัฒนธรรมนั้นๆ

ค. ศึกษางานศิลปะแขนงต่างๆที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติ

ง. ศึกษาพัฒนาการด้านความคิด สติปัญญา การกระทำและผลงานของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
4. บุคคลสำคัญผู้วางรากฐานการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะไทยมาจนถึงปัจจุบันคือใคร

ก. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล	ข. หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช
ค. หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช	ง. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล
5. พระพุทธรูปสมัยใดในประเทศไทยนิยมสร้างพระเนตรให้ริมองดำมากที่สุด

ก. อยุธยา	ข. สุโขทัย
ค. รัตนโกสินทร์	ง. ทวารวดี
6. ฐานสิงห์รองรับพระพุทธรูปเกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยใด

ก. อยุธยาตอนกลาง	ข. อยุธยาตอนปลาย
ค. ธนบุรี	ง. รัตนโกสินทร์ตอนต้น
7. ลักษณะพระพุทธรูปในอินเดียยุคแรกเริ่มมีความคล้ายคลึงกับศิลปะใด

ก. จีน	ข. เขมร
ค. เปอร์เซีย	ง. กรีก-โรมัน

8. สมัยอยุธยาตอนปลาย นิยมสร้างพระพุทธรูปที่มีลักษณะเป็นอย่างไร
- ก. สมจริงแบบตะวันตก ข. ทรงเครื่องต้นอย่างพระมหาจักรพรรดิ
- ค. หน้าดุ ทะมึนทึง ง. หน้าอย่างหุ่น ดูอ่อนเยาว์อยู่เสมอ
9. การดูลักษณะพระพุทธรูปที่เป็นการแสดงความหมายด้วยมือ เรียกว่าอย่างไร
- ก. มุทรา ข. อิริยาบถ
- ค. ปาง ง. คุณะ
10. ข้อต่อไปนี้มีมีความหมายถึง “ปาง” ยกเว้นข้อใด
- ก. ครึ่งหรือเมื่อ เป็นการบอกเวลา ข. อิริยาบถ อาการยืนนอนนั่งเดิน
- ข. แสดงพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่ง ง. คำเรียกที่เกิดในสมัยรัชกาลที่ 3
11. องค์ประกอบพระพุทธรูปที่มีลักษณะ “เป็นตุ่ม นูนตรงกลางบนพระเศียร” เรียกว่าอย่างไร
- ก. เกตุมาลา ข. อุษณีษะ
- ค. อุณาโลม ง. ประภามณฑล
12. ในสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้คิดค้นจำนวนปางพระพุทธรูปได้จำนวน 40 ปาง คือใด
- ก. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ข. สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก
- ค. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ง. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
13. ส่วนใหญ่รูปแบบพระพุทธรูปที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร 80 ปางวัดกระทุ่มเสือปลา เป็นอย่างไร
- ก. แบบแผนทวารวดีและอยุธยา ข. แบบแผนสุโขทัยและอยุธยา
- ค. แบบแผนสุโขทัยและรัตนโกสินทร์ ง. แบบแผนอยุธยาและธนบุรี
14. ในสมัยรัตนโกสินทร์ การสร้างพระพุทธรูปสำคัญและคิดค้นจำนวนปางมากที่สุด คือช่วงเวลาใด
- ก. รัชกาลที่ 1-2 ข. รัชกาลที่ 3
- ค. รัชกาลที่ 4 ง. รัชกาลที่ 5
15. ปางพระประธานภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร 80 ปาง เป็นแบบใด
- ก. ปางมารวิชัย ข. ปางแสดงธรรมเทศนา
- ค. ปางพญาชมพูบดี ง. ปางห้ามญาติ
16. พระพุทธรูปปางทศกิริยา ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร 80 ปาง เป็นรูปแบบใด
- ก. ศิลปะรัตนโกสินทร์ สมจริงแบบตะวันตก ข. ศิลปะสุโขทัย หมวดใหญ่หน้านาง
- ค. ศิลปะอยุธยา ทรงเครื่องต้นอย่างพระมหาจักรพรรดิ ง. ศิลปะเขมร หน้าดุคิ้วต่อกันปีกกา

ภาคผนวก ค

แบบสังเกตพฤติกรรมความร่วมมือ/สนใจกิจกรรมภาคปฏิบัติ

แบบประเมินความรู้ความเข้าใจกิจกรรมภาคปฏิบัติ

แบบสอบถามประสิทธิภาพและความพึงพอใจ

ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง

ตัวอย่างหนังสือขออนุญาตใช้สถานที่เก็บข้อมูล

ภาพกิจกรรม

ชื่อ - นามสกุล		แบบสังเกตพฤติกรรมความร่วมมือ/สนใจ/กิจกรรมภาคปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. อำนาจ	พิลหาเวสส	✓				
2. ญัฐินีวรา	ธงโยธาศรี	✓				
3. วิลัยพร	ลครไชย	✓				
4. ชีรภัทร์	พยัพเมฆ		✓			
5. ญัฐริน	พงษ์ศักดิ์		✓			
6. วรต์ถ์	ศรีสุมล	✓				
7. ธนวัฒน์	วิเศษพงษ์	✓				
8. ดรัลรัตน์	จรรยาโชคอนันต์	✓				
9. ญัฐณิชา	อดิศักดิ์ดา	✓				
10. นิธิยา	แวงและ	✓				
11. อรรคพล	หาญกาญจนากุล	✓				
12. สมชาย	วิน	✓				
13. อภิลิทธิ	ศรีนา	✓				
14. ธนดล	ดวงรัตน์	✓				
15. ธนกร	เนตรสุนทร	✓				
16. สิริรัตน์	รัฐภูมิ	✓				
17. ศิรภัสร	ทิมวร	✓				
18. ญัฐณิชา	ชาทอง	✓				
19. กันธิชา	ปาละปิน	✓				
20. ณิชชา	ทัพใหญ่	✓				
21. รดา	โมเสส	✓				
22. ญาสุนิรินทร์	อุทยา	✓				
23. ญัฐมล	หนูพรหม	✓				
24. บัว	เทิงสูงเนิน	✓				
25. วรวัลย์ชัช	เปาทอง	✓				
26. ชีมาพร	ชีวนาสกุล		✓			
27. ศุภชัย	ใจน้อย	✓				
28. ปณิตดา	บุปผาศักดิ์	✓				
29. สุนิสา	วัชรเสวี	✓				
30. ศศิณา	เรืองสุขสุด	✓				
31. นุชรี	เลียงสันเทียะ	✓				
32. วชิรวิทย์	อยู่สวัสดิ์		✓			
33. ปณิตดา	สุวรรณรัมย์	✓				
34. พวงผกา	ผาลี		✓			
35. สุพิชชา	พलयปางผล	✓				

ชื่อ - นามสกุล	แบบประเมินความรู้ความเข้าใจกิจกรรมภาคปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. อำนาจ ฟิลหาเวสส	✓				
2. ณัฐฉินีวรา ธงโยธาศรี	✓				
3. วิลัยพร ลครไชย	✓				
4. ชีรภัทร์ พัยพเมฆ		✓			
5. ณัฐรณ พงษ์ศักดิ์	✓				
6. วรุตต์ ศรีสุมล	✓				
7. ธนวัฒน์ วิเศษพงษ์	✓				
8. ดรัลรัตน์ จรุงโชคอนันต์	✓				
9. ณัฐณิชา อติศัยศักดิ์		✓			
10. นิธิยา แวและ	✓				
11. อรรถพล หาญกาญจนากุล	✓				
12. สมชาย วิน	✓				
13. อภิลิทธิ ศรีนา	✓				
14. ธนดล ดวงรัตน์	✓				
15. ธนกร เนตรสุนทร	✓				
16. สิริรัตน์ รัฐภูมิ	✓				
17. ศิรภัสร ทิมวร	✓				
18. ณัฐณิชา ชาทอง	✓				
19. กันธิชา ปาละปิ่น	✓				
20. ณัชชา ทัพใหญ่	✓				
21. รดา โมเสส	✓				
22. ญาสุนินทร์ อุทยา	✓				
23. ณัฐมล หนุพรหม	✓				
24. บัว เติงสูงเนิน	✓				
25. วรวัลย์ช เปาทอง	✓				
26. ชีมาพร ชีวนำสกุล		✓			
27. ศุภชัย ใจน้อย	✓				
28. ปณิตดา บุปผาศักดิ์	✓				
29. สุนิสา วัชรเสวี	✓				
30. ศศิณา เรืองสุขสุด	✓				
31. นุชรี เลียงสันเทียะ	✓				
32. วชิรวิทย์ อยู่สวัสดิ์	✓				
33. ปณิตดา สุวรรณรัมย์	✓				
34. พวงผกา ผาลี		✓			
35. สุพิชชา พลายปางผล		✓			

ประเด็นความคิดเห็น	แบบสอบถามประสิทธิภาพและความพึงพอใจ				
	มากที่สุด 5 (คน)	มาก 4 (คน)	ปานกลาง 3 (คน)	น้อย 2 (คน)	น้อยที่สุด 1 (คน)
ด้านวิชาการ					
1.ถ่ายทอดความรู้ชัดเจน					
2.อธิบายได้ตรงประเด็น					
3.การเชื่อมโยงเนื้อหา					
4.ภาพและภาษาเข้าใจง่าย					
5.ใช้เวลาตามที่กำหนดไว้					
6.สามารถตอบข้อซักถาม					
7.ความพร้อมด้านเอกสาร					
ด้านความรู้ความเข้าใจ					
1.ก่อน อบรม					
2.หลัง อบรม					
3.อธิบายรายละเอียดได้					
ด้านการนำความรู้ไปใช้					
1.ประยุกต์ใช้ในการเรียน					
2. มีความมั่นใจ					
3.นำความรู้ไปเผยแพร่ได้					

สิงหาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

เรียน ท่านผู้อำนวยการโรงเรียนราชดำริ

เนื่องด้วย นายวสันต์ เลื่องลือ นักศึกษาปริญญาโท รหัส 57107317 สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการจัดทำสารนิพนธ์เรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสือปลา โอกาสนี้สาขาวิชาฯ ใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษาเขต 2 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ (4-6) จำนวน 35 คน

สำหรับประโยชน์ที่ได้ในการศึกษาวิจัยจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้งานศิลปกรรมไทยให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพกับนักเรียนและสามารถเผยแพร่ต่อไปได้ ทั้งนี้นักศึกษาจะเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยวันและเวลาที่จะเข้าดำเนินการนั้น นักศึกษาจะเป็นผู้แจ้งให้ท่านทราบอีกครั้ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รศ.ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง)

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

สิงหาคม 2560

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่เก็บข้อมูล

เรียน ท่านผู้อำนวยการโรงเรียนวัดกระทุ่มเสื่อปลา

เนื่องด้วย นายวสันต์ เลื่องลือ นักศึกษาปริญญาโท รหัส 57107317 สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ขณะนี้ อยู่ระหว่างดำเนินการจัดทำสารนิพนธ์เรื่อง ประวัติศาสตร์ศิลปะสำหรับพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง วัดกระทุ่มเสื่อปลา โอกาสนี้ สาขาวิชาฯ ใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาได้ใช้สถานที่ คือ โรงเรียนวัดกระทุ่มเสื่อปลา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง มีกลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนโรงเรียนราชดำริ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษาเขต 2 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ (4-6) จำนวน 35 คน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ด้านงานศิลปกรรมไทยให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพกับนักเรียนและสามารถเผยแพร่ต่อไปได้ ทั้งนี้ นักศึกษาจะเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยวันและเวลาที่นักศึกษาจะเข้าดำเนินการนั้น นักศึกษาจะเป็นผู้แจ้งให้ท่านทราบอีกครั้ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รศ.ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง)

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

ภาพบรรยากาศกิจกรรม

กลุ่มตัวอย่างลงทะเบียนพร้อมรับคู่มืออบรมเชิงปฏิบัติการ

ทำแบบทดสอบก่อนอบรมเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยบรรยายให้ความรู้ในช่วงเช้าที่โรงเรียนวัดกระทุ่มเสือปลา

สอบถามพื้นฐานความรู้ความเข้าใจสำหรับกลุ่มตัวอย่าง

บรรยายภาคขณะบรรยายให้ความรู้

สลับกับการเล่นเกมส์และแจกของรางวัลให้กลุ่มตัวอย่าง

ช่วงบ่าย กิจกรรมภาคปฏิบัติที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

ศึกษาเรียนรู้รูปแบบงานศิลปกรรมภายในพิพิธภัณฑ์

ผู้วิจัยแนะนำให้คำปรึกษาแก่กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างศึกษาลักษณะพระพุทธรูปตามความสนใจ

เกิดการคิด วิเคราะห์ จดจำ แยกแยะ รูปแบบงานศิลปกรรม

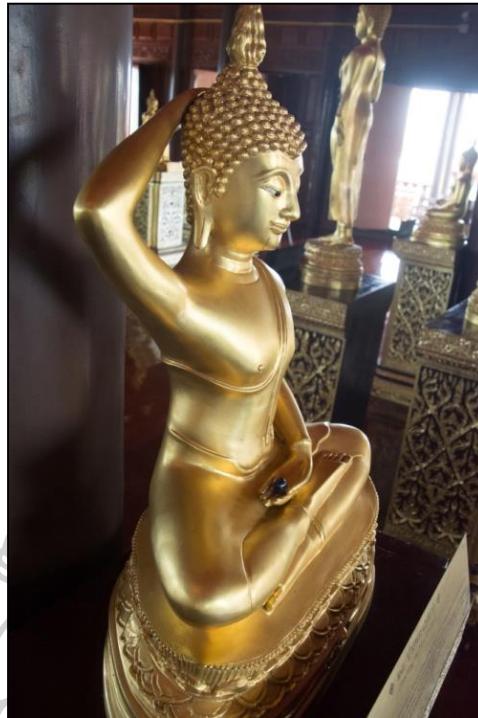
อธิบายให้คำแนะนำแก่ผู้เยี่ยมชมที่มาสังเกตการณ์

เกิดจินตนาการ แรงบันดาลใจสำหรับกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างถ่ายทอดผลงานศิลปะตามความคิดสร้างสรรค์

พระพุทธรูปปางพระเกศาธาตุ ตัวอย่างรูปแบบงานศิลปกรรม

เสร็จสิ้นกิจกรรมศึกษาเรียนรู้ที่พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป 80 ปาง

สรุปกิจกรรมอบรมและแสดงผลงานของกลุ่มตัวอย่าง

แนะนำให้คำปรึกษา ข้อซักถามต่างๆ

รับมอบเกียรติบัตร เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ

เสร็จสิ้นกิจกรรมอบรมอย่างเป็นทางการเรียบร้อย

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	วสันต์ เลื่องลือ
วัน เดือน ปี เกิด	8 กันยายน 2530
สถานที่เกิด	กาฬสินธุ์
วุฒิการศึกษา	ศศ.บ. คณะสังคมศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ที่อยู่ปัจจุบัน	9 ห้อง312 โมติณีเพลส แยก 2 ซอยทุ่งเศรษฐี ถนนรามคำแหง2 แขวงดอกไม้ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร 10250

